

Arbeid mot mobbing

En kvalitativ studie om en skoles arbeid mot mobbing, ved bruk av mobbeprogrammet ZERO, sett fra elevenes ståsted.

Beate She Klingenberg

Masteroppgave i spesialpedagogikk ved institutt for
spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. Det
utdanningsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2007

Sammendrag

Tittel: En kvalitativ studie om en skoles arbeid mot mobbing, ved bruk av mobbeprogrammet Zero, sett fra elevenes ståsted

Bakgrunn og formål: Når det gjelder dette masteroppgaveprosjektet har jeg inngått et samarbeid med en skole i forhold til deres forebyggende arbeid mot mobbing. Informantskolen benytter seg av mobbeprogrammet Zero som er utviklet ved atferdssenteret i Stavanger. Grunnen til at jeg valgte denne problematikken er et ønske om større innsikt i forhold til mobbing som fenomen. I tillegg fant jeg det interessant å se nærmere på hvordan en kan arbeide forebyggende for å redusere forekomsten av mobbing i skolen. Det å arbeide systematisk for å tilby elevene et godt psykososialt arbeidsmiljø står nedfelt i Opplæringslovens paragraf 9a-3. Med tanke på mitt fremtidige arbeid som allmennlærer og spesialpedagog i skolen vil jeg kunne dra nytte av det jeg har erfart og lært ved å skrive denne oppgaven.

Metode: I denne undersøkelsen har jeg benyttet kvalitativt semistrukturert intervju som metode. Valg av informanter til undersøkelsen ble foretatt etter bestemte utvalgsriterier. Totalt intervjuet jeg seks informanter på mellomtrinnet i tillegg til å foreta to prøveintervjuer. Det ble utarbeidet en intervjuguide i forkant av intervjusamtalene. Spørsmålene i intervjuguiden ble utarbeidet med utgangspunkt i undersøkelsens følgende hovedproblemstilling og forskningsspørsmål.

Problemstilling: ”Hvordan opplever elever sin skoles arbeid mot mobbing, og i hvilken grad har de selv vunnet innsikt i problematikken?”

- Hvordan er elevenes forståelse av begrepet mobbing?
- Hvordan er elevenes handlingsviten i forhold til mobbing?
- Hva vet elevene om skolens arbeid mot mobbing?

- Hvordan opplever elevene at skolens arbeid mot mobbing fungerer i praksis?

Resultater: Av resultatene på undersøkelsen kommer det frem at informantene har utviklet en forholdsvis god innsikt i mobbeproblematikken. Samlet sett ser det også ut til at informantene opplever å være fornøyde med det meste av arbeidet skolen utfører i forhold til det å forebygge og avdekke mobbing på skolen. Undersøkelsen indikerer likevel at skolen har enkelte pedagogiske utfordringer å arbeide videre med for at de skal kunne nå målet om å tilby elevene et godt psykososialt arbeidsmiljø fritt for mobbing.

Forord

Aller først vil jeg takke informantskolen og mine informanter for at de stilte opp og gav av sin tid slik at jeg fikk gjennomført min undersøkelse. Det jeg har lært vil jeg komme til å dra nytte av i mitt fremtidige arbeid i skolen.

Takk til min gode venninne May-Brith Døssland for gjennomlesing og korrektur, og til min gode venninne Anette Fremgaard for faglige diskusjoner og gode råd. Videre vil jeg takke min veileder Camilla Herlofsen for konstruktiv veiledning.

Takk til min søster Barbro Klingenberg og min svoger Hasse Sørensen for utallige timer og dager som barnevakt!

Til slutt vil jeg takke min mann Xing Sheng She og vår sønn Alexander She Klingenberg for at dere har vært tålmodige og har gitt meg inspirasjon til å fullføre.

Tusen takk til dere alle!

Beate Klingenberg

Innholdsfortegnelse

1. INTRODUKSJON	8
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA	8
<i>1.1.1 Samfunnsmessig aktualitet og betydning</i>	<i>8</i>
<i>1.1.2 Faglig relevans og personlig interesse</i>	<i>9</i>
1.2 VALG AV FOKUS FOR OPPGAVEN	10
<i>1.2.1 Presentasjon av problemstilling</i>	<i>11</i>
1.3 OPPGAVENS OPPBYGGING	12
2. TEORETISK TILNÆRMING	13
2.1 INNLEDNING	13
2.2 FENOMENET MOBBING	13
<i>2.2.1 Kort historisk tilbakeblikk</i>	<i>13</i>
<i>2.2.2 Kort om mobbebegrepet</i>	<i>15</i>
<i>2.2.3 Mobbeoffer og plager</i>	<i>17</i>
<i>2.2.4 Samspill ved mobbing</i>	<i>18</i>
<i>2.2.5 Lovverket rundt mobbing</i>	<i>19</i>
2.3 MOBBING I SKOLEN	20
<i>2.3.1 Følger av mobbing i skolen</i>	<i>23</i>
2.4 PROGRAMMER MOT MOBBING	23
<i>2.4.1 Kort om mobbeprogrammet, Zero</i>	<i>24</i>
<i>2.4.2 Vurdering av Zero programmet</i>	<i>29</i>
3. METODE	31

3.1	KVALITATIV METODE	31
3.1.1	<i>Semistrukturert intervju</i>	33
3.1.2	<i>Utarbeidelse og bruk av intervjuguiden</i>	33
3.1.3	<i>Utvalgsriterier</i>	34
3.1.4	<i>Prøveintervju</i>	36
3.1.5	<i>Gjennomføring av intervjuene</i>	37
3.2	KVALITETSKRAV	39
3.2.1	<i>Validitet og reliabilitet</i>	39
3.3	ETISKE REFLEKSJONER	42
4.	PRESENTASJON OG DRØFTING AV RESULTATER	44
4.1	ELEVENS INNSIKT I MOBBEPROBLEMATIKKEN	45
4.1.1	<i>Informantenes forståelse av innholdet i mobbebegrepet</i>	45
4.1.2	<i>De ulike aktørene og samspillet i mobbesituasjoner</i>	49
4.1.3	<i>Informantenes handlingsviten i forhold til mobbing</i>	54
4.2	ELEVENS OPPLEVELSE AV SKOLENS ARBEID MOT MOBBING	57
4.2.1	<i>Hva vet elevene om skolens arbeid mot mobbing?</i>	58
4.2.2	<i>Hvordan opplever elevene at skolens arbeid mot mobbing fungerer i praksis?</i>	62
5.	KONKLUSJONER OG VIDERE IMPLIKASJONER	75
	LITTERATURLISTE	77
	VEDLEGG 1	80
	VEDLEGG 2	83

1. Introduksjon

1.1 Bakgrunn for valg av tema

1.1.1 Samfunnsmessig aktualitet og betydning

Det er stort fokus på mobbing som fenomen i dagens samfunn. Gjennom ulike medier hører en ofte om mobbing på både skoler og arbeidsplasser. Mobbing er et alvorlig fenomen og forskning viser at både den som blir mobbet (videre kalt mobbeoffer) og den som utfører mobbingen (videre kalt plager) kan få problemer senere i livet. Man vet at mobbeofferet kan få psykiske problemer, og at mobbingen i noen tilfeller har ført til at mobbeofferet har begått selvmord (Olweus, 1992). Når det gjelder plageren viser det seg ofte at vedkommende har en antisosial atferd igjennom hele skolegangen, og at han/hun generelt løper en større risiko for å bli innblandet i blant annet kriminalitet senere i livet (ibid). Av denne grunn er det viktig å ta mobbing på alvor for å hjelpe begge parter. Tar man ikke tak i problemet kan det få alvorlige konsekvenser både for individet og for samfunnet.

Det drives lokalt og nasjonalt arbeid for å forebygge mobbing i skoler og på arbeidsplasser. På det nasjonale planet har man blant annet vedtatt lover og forskrifter som skal sikre den enkelte elev et godt psykososialt arbeidsmiljø på skolen. I 2003 ble det første nasjonale *Manifest mot mobbing* undertegnet av blant annet daværende statsminister Kjell Magne Bondevik. På grunn av gode resultater har man siden kontinuerlig valgt å videreføre manifestet. Manifestet som gjør seg gjeldende fra 2006 – 2008, er undertegnet av vår nåværende statsminister Jens Stoltenberg. Både lovverket rundt mobbing og Manifestene mot mobbing er noe jeg vil komme tilbake til videre i oppgaven.

1.1.2 Faglig relevans og personlig interesse

Det å skulle starte opp med å skrive masteroppgave var et krevende arbeid. Bare det å skulle bestemme hvilket tema man kunne tenke seg å arbeide med var en prosess som tok mye tid. I og med at jeg er utdannet allmennlærer var utgangspunktet mitt i hovedsak at jeg ønsket å fordype meg i et tema som hadde spesialpedagogisk relevans for arbeid i skolen.

Det å arbeide med mobbeproblematikk i skolen har til dels ligget innenfor det spesialpedagogiske, psykologiske og pedagogiske fagfeltet (Sandsleth, 2007). Stort sett er det representanter innenfor disse fagfeltene som arbeider med barn og unge i skolen. En viktig del av dette arbeidet må, etter min mening, relateres til det at elevene skal føle seg inkludert i skolens, klassens og gruppens fellesskap. Skolen er en viktig sosial arena i barns liv, og i tillegg til dette er den å anse som elevenes arbeidsplass (Midthassel mfl, 2006). Som voksenpersoner skal vi være med på å legge forholdene til rette for inkludering og forebygge ekskludering. Med inkludering mener jeg her at elevene skal oppleve seg selv som en likeverdig del av det faglige og sosiale miljøet på skolen. Ved ekskludering holdes elever utenfor dette fellesskapet. Det kan være flere grunner til at elever føler ekskludert, og mobbing kan være en av dem.

Mobbeofferet stemples ofte som et offer som ikke tar igjen. Vedkommende får selv en forståelse av å ikke høre til i fellesskapet på lik linje med de andre elevene. Stemplingen kan føre til at mobbeofrene ikke får innarbeidet sosiale ferdigheter for hvordan man utvikler og beholder et vennskap (Midthassel mfl, 2006). Mangel på slik kunnskap vanskeliggjør inkluderingsprosessen. Det som kan skje er at mobbeofrene klenger seg fast i enkeltelever. Disse vil igjen kunne komme til å avvise dem fordi relasjonen blir for tett (ibid). Det å bli avslørt som plager kan også i enkelte tilfeller føre til stemping og eksklusjon fra fellesskapet. Elever kan eksempelvis gi uttrykk for at de ikke ønsker å ha en vennsapsrelasjon med en person som har mobbet andre. Dette kan få støtte i foreldergruppen ved at enkelte foreldre oppfordrer barna sine til å holde avstand fra plageren.

Som fagpersoner, enten vi er pedagoger, spesialpedagoger eller psykologer, er det viktig å møte mobbeofrene og plagernes individuelle behov med sikte på å gi dem råd og veiledning på vei i inkluderingsprosessen. Mobbeofferet trenger kanskje hjelp til å lære seg balansegangen mellom nærhet og distanse, og plageren trenger kanskje å lære hvordan man samhandler med jevnaldrende på en positiv måte (Midthassel mfl, 2006).

I mitt masteroppgaveprosjekt har jeg inngått et samarbeid med en skole som mener å etterstrebe det å tilby elevene et godt arbeidsmiljø deriblant fritt for mobbing. I sitt arbeid mot mobbing benytter skolen seg av et mobbeprogram kalt Zero. Hensikten bak dette programmet er å bistå skoler i forhold til det å forebygge, avdekke og få slutt på mobbing. Det vil bli gjort nærmere rede for programmet videre i oppgaven.

Formålet med dette prosjektet er å vinne kunnskap om mobbing som fenomen, samt det å få innsikt i en skoles systematiske arbeid mot mobbing. Grunnen til det er at jeg med stor sannsynlighet vil kunne dra nytte av dette i mitt fremtidige arbeid som allmennlærer og spesialpedagog i skolen. Et annet aspekt ved dette er at jeg ønsker å gi skolen en fyldig tilbakemelding på de resultatene undersøkelsen min viser, slik at de vil kunne bruke dette i sitt videre arbeid mot mobbing.

1.2 Valg av fokus for oppgaven

Etter samtaler med informantskolens ledelse, ved rektor, ble jeg invitert til delta på et skolemiljøutvalgsmøte. I Norge ble skolene pålagt å etablere skolemiljøutvalg, jf. opplæringslovens paragraf 11-1a, etter en oppdatering av opplæringsloven i 2005 (Lovdata, 2007a). Skolemiljøutvalget skal medvirke til at skolen, elever, foreldre og ansatte aktivt deltar for å skape et godt skolemiljø (ibid). I utvalget er både elever, foreldre, ansatte, skoleledelsen og representant fra kommunen representert. Utvalget har rett til å uttale seg i alle saker som gjelder skolemiljøet(ibid).

På møtet i skolemiljøutvalget gav jeg informasjon om undersøkelsen jeg ville gjennomføre på skolen. Jeg gav beskjed om at jeg ønsket å dybdeintervjue utvalgte

elever, for å få innsikt i deres individuelle opplevelse av skolens forebyggende arbeid mot mobbing, samt for å få innsikt i elevenes kunnskap om mobbeproblematikken. Skolemiljøutvalget stilte seg positive til dette, og gav uttrykk for at undersøkelsen blant annet kunne gi dem en indikasjon på om Zero fungerer i skolehverdagen slik elevene i undersøkelsen opplever det.

1.2.1 Presentasjon av problemstilling

Min hovedproblemstilling er:

Hvordan opplever elever sin skoles arbeid mot mobbing, og i hvilken grad har de selv vunnet innsikt i problematikken?

For å konkretisere og kunne gi svar på problemstillingen har jeg utarbeidet følgende forskningsspørsmål:

1. Hvordan er elevenes forståelse av begrepet mobbing?
2. Hvordan er elevenes handlingsviten i forhold til mobbing?
3. Hva vet elevene om skolens arbeid mot mobbing?
4. Hvordan opplever elevene at skolens arbeid mot mobbing fungerer i praksis?

De to første forskningsspørsmålene relateres til at det i mobbeprogrammet, Zero, er viktig at elevene, foreldrene og skolens øvrige ansatte har en felles forståelse av innholdet i begrepet. Både elever og lærere skal være seg bevisste på hva man skal gjøre når man mistenker, bevitner og/eller utsettes for et slikt overgrep. Disse forskningsspørsmålene vil kunne være til hjelp i forhold til det å få svar på om elevene har utviklet innsikt i mobbeproblematikken, jf. informantskolens mobbeprogram. Med begrepet ”innsikt” i problemstillingen mener jeg at elevene skal vite hva begrepet mobbing innebærer, jf. forskningsspørsmål 1, og at de skal vite hvordan de ideelt sett

skal handle når de opplever og/eller bevitner mobbesituasjoner, jf. forskningsspørsmål 2.

De to siste forskningsspørsmålene er relatert til det at jeg søker å vinne kunnskap om elevenes opplevelse av skoles forebyggende arbeid mot mobbing. Da skolen startet opp med Zero, utarbeidet de en lokal handlingsplan mot mobbing. I denne står det blant annet beskrevet hvordan skolen skal arbeide for å avdekke mobbing, hvordan de skal håndtere og løse mobbesaker, samt beskrevet hvordan man skal arbeide forebyggende og kontinuerlig for å motvirke at mobbing oppstår og slår rot. Med begrepet ”arbeid” i problemstillingen mener jeg det tiltaksarbeidet skolen utfører i forhold til det å avdekke og forebygge mobbing jf. handlingsplanen. I tillegg inkluderer jeg arbeidstiltak som ikke konkret står nedfelt i handlingsplanen, men som jeg har fått rede på at skolen benytter seg av via samtaler med skolens ledelse. Jeg vil i undersøkelsen se nærmere på om elevene har kjennskap til det ovennevnte arbeidet, jf. forskningsspørsmål 3, og i tillegg vil jeg se nærmere på om informantene finner arbeidet hensiktsmessig jf. forskningsspørsmål 4.

1.3 Oppgavens oppbygging

Jeg vil her kort si noe om hvordan oppgaven er bygd opp jf. hovedkapitlene.

Kapittel 2: Her presenteres relevant teori og forskning rundt mobbing.

Kapittel 3: I dette kapitlet redegjør jeg for den forskningsmetodiske tilnærming jeg har benyttet meg av i undersøkelsen.

Kapittel 4: Her presenteres og drøftes undersøkelsens funn og hovedtendenser.

2. Teoretisk tilnærming

2.1 Innledning

I denne delen av oppgaven setter jeg fenomenet mobbing inn i en teoretisk ramme. Her redegjør jeg for relevant teori og forskning jeg har funnet hensiktsmessig i forhold til undersøkelsen jeg har foretatt.

2.2 Fenomenet mobbing

2.2.1 Kort historisk tilbakeblikk

Som fenomen har mobbing alltid eksistert, men i Norden kom et gjennombrudd i mobbing og forståelse av den i begynnelsen av 1970-årene. Dette startet med at den svenske skolelegen, Peter Paul Heinemann, begynte å følge med på hva som foregikk ute i skolegården (Sandsleth, 2007). Fra sitt kontorvindu la han merke til at enkelte elever systematisk ble plaget, og i 1973 skrev han en bok om fenomenet. Innholdet i boken var hovedsakelig basert på de systematiske observasjonene han foretok (ibid).

I 1980 – 1990 årene setter man fokuset på mobbing i den norske skolen. Noe av bakgrunnen til dette var at tre unge gutter med stor sannsynlighet hadde begått selvmord på grunn av mobbing (Sandsleth, 2007). I Norge startet man opp en landsomfattende aksjon mot mobbing i skolen i 1983. Aksjonen ble igangsatt fra Kirke- og undervisningsdepartementet. To forskere, i Norge, som særlig gjør seg gjeldende i forhold til mobbing i denne tidsepoken er Dan Olweus og Erling Roland (ibid).

I år 2000 ber Stortinget regjeringen fremme et forslag om å lovfeste arbeidsmiljøbestemmelser for elever og studenter (Sandsleth, 2007), og i 2003 ble det satt inn et nytt kapittel i Opplæringsloven, kapittel 9. Denne lovparagrafen slår fast at

alle elever i grunnskolen og videregående skoler har rett til et godt fysisk og psykososialt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring (Opplæringsloven, 2004). Fenomenet mobbing, som er hovedtemaet i min undersøkelse, er omtalt i opplæringslovens § 9a-3. Der omhandles elevenes rett til et godt psykososialt arbeidsmiljø, samt deres individuelle rett til å ikke bli sjikanert gjennom krenkende ord og handlinger som mobbing, vold, rasisme, diskriminering og utestenging (ibid).

Barneombudet og Læringscenteret, som i dag er nåværende Utdanningsdirektorat, inngikk et samarbeid i år 2000 (Sandsleth, 2007). Målet for samarbeidet var å sette fokuset på mobbing i skolen og på de voksnes ansvar når det gjelder forebygging og håndtering av mobbing. Samarbeidet resulterte i et tiltak med navnet "I anstendighetens navn". Dette tiltaket er i dag videreført under navnet "Manifest mot mobbing" (ibid). Det første "Manifest mot mobbing" ble undertegnet 23. september 2002. Det ble signert av Kommunens sentralforbund, Foreldreutvalget i grunnskolen, Utdanningsforbundet og regjeringen Bondevik. Partene forpliktet seg til å arbeide for en felles visjon om nulltoleranse ovenfor mobbing (Manifest mot mobbing, 2006-2008). Rogalandsforskningen som ble satt til å evaluere arbeidet konkluderte med at utviklingen gikk i positiv retning, men at tiden var for knapp til å kunne realisere visjonen i manifestet da den kun var gjeldende for en to års periode fra 2002 til 2004 (Ibid). I 2005 ble det bestemt at manifestarbeidet skulle videreføres da man mente at arbeidet mot mobbing hadde gitt gode resultater. Nåværende manifest er gjort gjeldende fra 2006 – 2008.

Hovedpoenget bak manifestarbeidet er at partene forplikter seg til å arbeide aktivt for å ivareta barns rett til et miljø som fremmer helse, trivsel og læring. Det skal blant annet legges til rette for at voksne, i sitt arbeid med barn, bevisstgjøres på at de er av stor betydning for barn og unges oppvekst og læringsmiljø (Manifest mot mobbing, 2006-2008). Det er viktig at de fremtrer som tydelige voksne og gode rollemodeller. Manifestpartene skal stå sammen for å motivere til innsats for tiltak mot mobbing på lokalt og regionalt nivå (Ibid).

Det er utarbeidet ulike programmer skolene kan ta i bruk i sitt arbeid mot mobbing. Flere skoler velger i dag ulike programmer som et ledd i arbeidet for å fremme et godt skolemiljø, og for å hindre mobbing (Sandsleth, 2007). Mobbeprogrammet "Olweus" ble eksempelvis etablert i 2003, og året etter ble mobbeprogrammet "Zero" igangsatt (ibid). Det er etter hvert også blitt foretatt evalueringer av helsefremmende og forbyggende programmer for bruk i skolen i Norge. Slik jeg ser det, kan dette indikere at det er vokst frem en kultur i forhold til det å ta i bruk programmer, for å nå målene i opplæringslovens paragraf 9a. Jeg vil komme tilbake til både lovverket rundt mobbing og programmer mot mobbing videre i oppgaven.

2.2.2 Kort om mobbebegrepet

Mobbing er etter hvert blitt et begrep som for mange kan virke utydelig og utflytende, og i litteraturen er det blitt presentert ulike definisjoner av begrepet. Det er viktig med en felles forståelse. Uten en felles forståelse av hva man legger i begrepet vil det være vanskelig å enes med dem man samarbeider om mobbeproblematikken med. Dette vil fort kunne resultere i misforståelser og uenigheter kan oppstå. Slik jeg ser det er det viktig å være på samme diskurs i forhold til dette aspektet.

De to mest sentrale mobbeforskerne i Norge er Dan Olweus og Erling Roland. Dan Olweus er professor ved universitetet i Bergen. Han har forsket på mobbing i over 20 år, og er å betegne som grunnleggeren av dette forskningsområdet (Sandsleth, 2007). Han har skrevet bøker og artikler om fenomenet mobbing, og han har utviklet mobbeprogrammet Olweus. Erling Roland er professor ved Universitetet i Stavanger, og i likhet med Olweus har han forsket på, og skrevet bøker om fenomenet i lang tid (Ibid). Roland arbeider som leder for Senter for atferdsforskning ved høyskolen i Stavanger (videre referert til som SAF), og har blant annet medvirket til utviklingen av mobbeprogrammet Zero. Begge disse mobbeforskerne er internasjonalt anerkjente (Sandsleth, 2007).

Det finnes flere definisjoner av begrepet mobbing. Videre velger jeg her å presentere to utvalgte definisjoner av begrepet. Først følger Olweus sin definisjon, deretter følger en

definisjon av Roland og Vaaland. Sistnevnte definisjon er nedfelt i Zero programmets lærerveiledning, som er skrevet av Erling Roland i samarbeid med Grethe Sørensen Vaaland ved SAF:

”En person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer” (Olweus, 2007:17).

”Med mobbing eller plaging forstår vi psykisk og /eller fysisk vold rettet mot et offer, utført av enkeltpersoner eller grupper. Mobbing forutsetter et ujevnt styrkeforhold mellom offer og plager, og at episodene gjentas over tid (Roland og Vaaland, 2003:8)

Med negative handlinger mener Olweus at en påfører, eller forsøker å påføre, andre skade eller ubehag (Olweus, 2007). Dette kan skje verbalt, fysisk og psykisk. Roland og Vaaland legger til at mobbing som oftest skjer ved fysisk plaging, utestenging og ved ondsinnet erting (Roland og Vaaland, 2003).

Begge definisjonene inneholder bestemte kriterier for at man skal kunne betegne en handling som mobbing. I følge Sandsleth (2007) inneholder de fleste definisjoner av begrepet mobbing følgende fellesnevnerer:

- Skjevhet i styrkeforholdet mellom mobbeoffer og mobber
- Gjentatte negative handlinger over tid

Når det gjelder fellesnevneren vedrørende ubalanse i styrkeforholdet mellom mobbeoffer og plager, ser vi at dette er med i Roland og Vaalands definisjon av begrepet, men at det er utelatt i Olweus sin definisjon. Hvis vi leser videre i litteraturen ser vi at dette aspektet likevel er en del av hans mobbeforståelse (Olweus, 2007). Både Olweus og Rolands definisjon har med fellesnevneren om at det må være handlinger som skjer over en viss periode. Som et tillegg til dette skriver Roland og Vaaland at en hendelse som skjer en enkelt gang, også kan ha karakter av mobbing (2003).

I min undersøkelse velger jeg å benytte meg av Roland & Vaalands ovennevnte definisjon. Dette fordi man i mobbeprogrammet Zero, bruker denne definisjonen av begrepet. I forhold til samme aspekt har jeg funnet det hensiktsmessig å benytte

begrepet *mobbeoffer* om den som blir plaget, og begrepet *plager* om den som utfører mobbingen.

2.2.3 Mobbeoffer og plager

Kjennetegn

Når det gjelder mobbeproblematikken er det slik at mange spør etter bestemte kjennetegn ved mobbeoffer og plager. Det som finnes av kartlegginger på dette er basert på en mobbeproblematikk som allerede er etablert (Roland og Vaaland, 2003). Det er uvisst om følgende gjennomsnittstendenser ved de involverte partene derved er blitt utviklet etter hvert som mobbingen har skredet frem, eller om de var tilstedeværende også i tiden før mobbingen ble etablert (ibid). I tillegg er det viktig å presisere at både mobbeoffer og plager er innbyrdes forskjellige (Roland, 2003).

Når det gjelder mobbeofrene viser det seg at klær og utseende betyr lite (Roland og Vaaland, 2003). De kan virke engstelige og er usikre i sosiale situasjoner. De har gjennomsnittelige skolepresentasjoner, men et svakere selvbilde enn andre (ibid). De vennene de har er ofte yngre enn dem selv, og de kan fremstå som ensomme på skolen og i fritiden. Hvis de blir presset i sosiale situasjoner tyr de lettere til tårene enn sine jevnaldrende (ibid). I tillegg er det mer utbredt med emosjonelle problemer som angst, depressive symptomer, selvmordstanker og søvnproblemer hos mobbeofrene enn hos jevnaldrende (Olweus, 2007). De har også flere fysiske plager som magesmerter, hodepine og forkjølelse enn sine jevnaldrende (Bru mfl i Roland og Vaaland, 2003). Det er lite som skiller mobbeofrenes familieforhold fra andre, men i enkelt tilfeller er det slik at de til en viss grad overbeskyttes av foresatte (Roland og Vaaland, 2003).

I hovedsak skiller ikke plagerne seg spesielt fra gjennomsnittseleven verken i forhold til utseende eller faglige prestasjoner. Det man derimot har funnet ut er guttene som plager andre ofte er fysisk sterkere enn gjennomsnittet for sin aldersgruppe (Olweus, 2007). Det kan se ut til at plagerne er opptatt av og tiltrukket av det å dominere andre mennesker. De trives best i mindre grupper som holder en annen utenfor. Mange av

plagerne kan opptre hyggelig mot andre enn mobbeofferet i bestemte situasjoner (Roland, 2003).

Det kan se ut til at plagerne opplever mindre stabilitet og positiv støtte fra de voksne i sin familie enn gjennomsnittseleven (Olweus, Rican og Svennson, I: Roland og Vaaland, 2003). I tillegg er de foresatte trolig negative rollemodeller ved den måten de selv omtaler og behandler andre mennesker på (Roland og Vaaland, 2003).

Kjønnsforskjeller

Når det gjelder kjønnsforskjeller og forskning rundt mobbing, viser det seg at flere gutter enn jenter mobbes, og det er flere gutter enn jenter som mobber andre (Roland, 2003). Guttene mobber både jenter og gutter, mens jentene som oftest mobber andre jenter de kjenner godt.

Når det gjelder fysisk mobbing benyttes dette i større grad av gutter enn av jenter. Det er mer vanlig med utfrysning blant jentene, noe som forekommer i mindre grad hos guttene (ibid). Både gutter og jenter bruker ondsinnet erting som mobbeform.

2.2.4 Samspill ved mobbing

Det vanligste er å se at plaging utføres i grupper på to eller flere sammen. I denne forbindelse er gruppetilhørigheten viktig (Roland og Vaaland, 2003). Plagerne føler samhørighet med hverandre. Opplevelsen av dette fellesskapet styrkes ved at man holder en utenfor. I tillegg er maktaspektet aktuelt. Gruppen av plagere utøver makt ovenfor mobbeofferet. Dette resulterer i offerets avmakt og en følelse av mangel på tilhørighet. Det finnes plagerer som utfører mobbingen alene. I disse tilfellene er ikke tilhørighetsaspektet, men maktaspektet aktuelt (ibid).

Når mobbing finner sted er tilskuerne ofte en taus majoritet (Roland og Vaaland, 2003). Tilskuerne ser at mobbingen skjer, men deltar ikke aktivt selv. De fleste tilskuerne liker ikke det de ser, men de mistolker ofte andre tilskueres holdninger ovenfor mobbingen. De tolker det dit hen at det kun er dem selv som ikke liker

mobbingen, og av den grunn kvier de seg for å gripe inn i å stoppe den (ibid). Plager og mobbeoffer misforstår tilskuerne på samme måte. Dette er med på å stimulere plagerne ytterligere, samtidig som det gir mobbeofferet en ytterligere belastning (Sandsleth, 2007).

2.2.5 Lovverket rundt mobbing

Som nevnt innledningsvis fikk vi et tillegg, kapittel 9a, i Opplæringsloven i 2003. Kapittel 9a-1 omhandler elevenes generelle krav om retten til et godt fysisk og psykososialt miljø (Utdanningsdirektoratet, 2004). Mobbing er omhandlet innunder § 9a-3, og av den grunn er det denne paragrafen jeg videre vil gjøre rede for.

Opplæringslovens § 9a-3 er delt inn i tre ulike ledd. I det første leddet står det at skolen aktivt skal arbeide systematisk for å fremme et godt psykososialt miljø med vekt på trygghet og sosial tilhørighet (ibid). Et eksempel på slikt arbeid kan være skolers bruk av eksempelvis mobbeprogrammet Zero.

Opplæringslovens § 9 a-3 andre ledd sier videre at de ansatte på skolen plikter å handle hvis de får kunnskap om eller mistanke om at en elev blir utsatt for krenkende ord og handlinger som for eksempel mobbing (Utdanningsdirektoratet, 2004). Saken skal da undersøkes og ledelsen ved skolen skal varsles. Hvis mulig, for vedkommende som blir gjort oppmerksom på mobbingen, skal man om nødvendig gripe direkte inn (ibid).

Paragrafens siste ledd tar for seg skolens plikt til å imøtekomme elever og deres foreldre dersom de ber om tiltak som omhandler det psykososiale miljøet deriblant mobbing (ibid). Skolen skal behandle saken etter reglene som gjelder ved enkeltvedtak i forvaltningsloven. I forvaltningslovens § 2 defineres enkeltvedtak som en bestemmende rettighet til private personer fra offentlig myndighet (Lovdata, 2007b). Jeg velger her å ikke gå nærmere inn på bestemmelsene i forvaltningsloven.

Retten til et godt psykososialt miljø, jfr. § 9a-3, er altså en individuell rettighet på linje med retten til spesialundervisning, jfr. opplæringslovens § 5.1. Retten til spesialundervisning er en velkjent rettighet i skolen i dag Dette innebærer at

paragrafene skal likestilles når det gjelder elevenes rettigheter og skolens plikter. Det blir spennende å se hvordan dette vil forløpe seg i årene som kommer.

I tiåret 1990 til 2000 kom de første erstatningssakene i Norge opp i rettssystemet. Her var det tidligere mobbeofre som stevnet kommunen da de mente skolen hadde gjort for lite i forhold til at de ble utsatt for mobbing (Sandsleth, 2007). Det er viktig å være klar over at hvis man i dag med forsett bryter bestemmelsene i opplæringslovens § 9a, eller medvirker til dette, kan man straffes med bøter eller fengsel i opp til 3 måneder, jf § 9a-7(Kunnskapsdepartementet, 2006).

I og med at elevene i dag har stadfestede rettigheter til godt arbeidsmiljø, deriblant fritt for mobbing, kan en ikke se bort i fra at foreldre og elever vil benytte seg av det eksisterende lovverket dersom opplever at mobbing på skolen ikke blir tatt på alvor. Paragraf 9a-3 kunne ikke brukes som argumentasjon i forhold til de erstatningssakene jeg refererte til ovenfor fordi mobbingen fant sted før paragrafen ble gjort gjeldende, men med tanke på fremtiden vil dette kunne bli høyst aktuelt.

2.3 Mobbing i skolen

Mobbing i skolen er et alvorlig problem mange har en formening om og har engasjert seg i. Barneombudet tolket blant annet mobbing i skolen på følgende måte i 2002:

”En maktstrategi der enkelte elever benytter en medelev for å oppnå makt i klassen for å tilegne seg personlige fordeler på bekostning av så vel mobbeofferet som de andre elevene i klassen. Mobbing er et maktspill der læreren abdiserer som den reelle lederen av klassen og overlater ledelsen til de som mobber. Mobbing i skolen er bare mulig så fremt læreren ikke ønsker eller makter å stå frem som tydelig leder av klassen (Mossige og Waage, 2002: 1)

Forskning viser at skolens beliggenhet samt skolens og klassenes størrelse er av liten betydning når det gjelder mobbing (Roland og Vaaland, 2003). Det som kjennetegner en skole med mye mobbing er et dårlig samarbeid lærerne i mellom, og en svak skoleledelse. Skolens ledelse og forhold innad i kollegiet er med på å sette betingelsene for klasseledelsen og for lærernes opptreden ovenfor elevene (ibid). Det er behov for

tydelige, ansvarlige og handlekraftige voksne både i klasserommene og i ledelsen for å redusere forekomsten av mobbing i skolen (Mossige og Vaage, 2002). Kontaktlæreren og andre lærere tilknyttet hver enkelt klasse betyr mye for det miljøet som utvikler seg blant elevene (Roland og Vaaland, 2003). Det en ser i klasser med mye mobbing er blant annet det at det verserer en utrygghet elevene i mellom, klassene har mangelfulle rutiner for hvordan de skal arbeide i timene, det er mye uro og lite konsentrasjon om arbeidet som skal utføres. I velfungerende klasser er det klare rutiner, gode relasjoner mellom elevene og mellom elever og lærere, samt positive læringsopplevelser å observere (ibid).

Fordi mobbing ofte holdes skjult for de voksne kan det dessverre være vanskelig å oppdage slike uheldige hendelser i skolen. Derimot kan lærere med kunnskap om mobbing, og om hvordan man kan stoppe den, lettere oppdage det enn lærere uten denne kunnskapen (Mossige og Waage, 2002).

Forekomst

Forskning viser at ca 5 – 10 % av barn og unge regelmessig blir plaget på barne og ungdomsskolen (Roland, 2003). I forskningssammenheng betyr *regelmessig plaging* at overgrepene skjer ukentlig eller oftere, eventuelt 2-3 ganger per måned (Roland og Vaaland, 2003).

Man anslår at ca 15 % av elevene i grunnskolen er innblandet i mobbingen som mobbeoffer, plager eller begge deler (Olweus, 2007). Forskning har vist at de yngste elevene i grunnskolen er mest utsatt for mobbing. Her blir 10 % av elevene regelmessig plaget (Roland, 2003). På ungdomsskolen og i videregående skole antas det at prosentandelen som plages regelmessig ligger på rundt 3 - 4 % (ibid).

Arenaer

Mobbing skjer på ulike steder, men som oftest skjer det på skolens egne områder. Dette kan være i skolegården, i gangene, i klasserommet eller på andre mer bortgjemte steder som for eksempel på toalettene (Lagerman og Stenberg, 1996). Forskning viser at mobbing også finner sted på vei til og fra skolen (Olweus, 2007). Studier blant

elever i grunnskolealder viser at det forekommer 2 – 3 ganger så mye mobbing på skolens egne områder som på skoleveien (ibid). De som blir plaget på skoleveien blir også utsatt for dette på skolen. Mobbeofrene i studiene rapporterte at de fikk mindre hjelp av andre elever hvis de ble plaget på skoleveien enn hvis de ble plaget på skolen (ibid).

I dagens samfunn benytter barn og unge internett og mobiltelefon, og en ser en tendens til at dette er blitt en ny arena for mobbeeksistens (Midthassel mfl. 2006). Derimot var det ingen av informantene i min undersøkelse som nevnte dette i undersøkelsen jeg gjennomførte. Det er behov for mer forskning og kunnskap om hvordan en skal arbeide i forhold til dette feltet (ibid). I denne undersøkelsen har jeg valgt å ikke gå nærmere inn på mobbing via internett og mobiltelefon.

Klasseregler

I følge Olweus (2007) er klasseregler en grunnstein i arbeidet mot mobbing i skolen. Skolene har ordensregler som er felles for alle elever på skolen, men i tillegg kan det være en god idé at elevene i den enkelte klasse selv kan være med på å diskutere seg frem til hvilke regler de mener er bra å ha i egen klasse (Høiby, 2002). I seg selv kan dette være et forebyggende arbeid mot mobbing. Grunnen til dette er at barn oftere overholder regler de selv har vært med på å skape, fremfor de reglene de kun får forelagt fra de voksne på skolen (ibid). Det at barna får være med på å diskutere klasseregler vil kunne føre til et bedre kameratskap i klassen. Det er viktig å revidere reglene underveis i skoleåret slik at de opprettholder sin aktualitet (ibid).

Fellesskapsopplevelser

Det har også vist seg at det å skape arenaer for fellesopplevelser elevene i mellom har effekt i forhold til skolens forebyggende arbeid mot mobbing (Høiby, 2002). Det å ha det morsomt sammen, i form av eksempelvis ulike aktiviteter som lek og teater, skaper en fellesskapsfølelse som igjen kan virke positivt på samholdet blant elevene (ibid). I tillegg er dette å anse som en god mulighet for de enkelte lærerne til å observere hva som faktisk finner sted mellom barna.

2.3.1 Følger av mobbing i skolen

Som nevnt tidligere er det vanlig at mobbeofre har fysiske og emosjonelle plager som eksempelvis magesmerter og depresjoner. Dette er noe som kan vedvare for kortere eller lengre perioder. Noen mobbeofre får vedvarende plager i voksen alder som følger av mobbing i barnealder (Sandsleth, 2007). Et nylig eksempel på dette er at en mann i Australia ble tilkjent 6 millioner kroner grunnet mobbing i skolen over flere år. Han har i dag store psykiatriske skader som følge av mobbingen han ble utsatt for på skolen (Dagbladet, 2007).

I doktoravhandlingen, "Health of psychiatric outpatients bullied in childhood", påviser overlege Gunilla Klensmeden Fosse, ved Norges Teknisk - Naturvitenskapelige Universitet i Trondheim, en sammenheng mellom grad av mobbing i barndommen og psykiske plager i voksen alder. Omlag halvparten av de pasientene som kom til voksenpsykiatrisk poliklinikk, i ovennevnte studie, ble mobbet av og til eller oftere under oppveksten. De var oftere ugifte, mottok trygd og hadde lavere utdanning enn de øvrige pasientene (Fosse, 2006).

2.4 Programmer mot mobbing

For å forebygge og arbeide med mobbing, er det utviklet ulike programmer skolene kan ta i bruk. Når det gjelder valg av program bør man være ekstra oppmerksom på implementeringsdelen av programmet. Man bør også vurdere hvorvidt dette

programmet vil gi en varig forbedring av den enkelte skoles utfordringer, for å kvalitetssikre en mulig varighet også etter programslutt (Sandsleth, 2007).

To av de mest kjente mobbeprogrammene i Norge er Olweus og Zero. Begge disse er å anse som såkalte nasjonale programmer. De er forskningsbaserte og anbefalt for bruk av overordnede skolemyndighet (Sandsleth, 2007) Programmene inneholder konkrete tiltak på individ-, klasse- og skolenivå (ibid). Evalueringer konkluderer med at det er

mulig å redusere mobbing drastisk i skolen med et gjennomarbeidet og forskningsbasert tiltaksprogram (Olweus, 2007, Roland og Vaaland, 2003).

Olweus programmet er, som tidligere nevnt, utviklet av professor Dan Olweus. I dette programmet står det å utvikle tydelige og ansvarlige voksenroller sentralt. Her er det viktig å fremme et verdigrunnlag der man viser at mobbing ikke tolereres (Sandsleth, 2007). Videre gjør jeg nærmere rede for Zero programmet, da det er dette programmet jeg viser til i min undersøkelse.

2.4.1 Kort om mobbeprogrammet, Zero

Skolen i min undersøkelse startet opp med programmet skoleåret 2003- 2004. Zero er, som tidligere nevnt, utviklet ved Senter for atferdsforskning i Stavanger. Ved bruk av Zero programmet får skolene kunnskap om hvordan de skal avdekke mobbing, løse mobbesaker, forebygge mobbing og å gjøre innsatsen mot mobbing som en del av sitt kontinuerlige arbeid (Roland og Vaaland, 2003). SAF viser til erfaringer om at målrettet, systematisk arbeid på system og individnivå har en forebyggende effekt på mobbing, og at langsiktig innsats mot mobbing gir de beste og varige resultatene (ibid).

Programmet har en implementeringstid på ett år hvor skolen får veiledning og oppfølging av fagpersoner tilknyttet programmet. Etter dette er det skolene selv som må fortsette å holde ved like det påbegynte arbeidet. Zero tar utgangspunkt i å implementere programmet i skolenes allerede eksisterende organer (Roland og Vaaland, 2003).

Ved programstart etableres det en ressursgruppe bestående av personer på skolen som har et lederansvar. Disse personene, med rektor i spissen, er ansvarlige for implementeringen av programmet nedover i systemet (ibid). Det etableres en kollegagruppe som utarbeider skolens handlingsplan mot mobbing. Ressursgruppen står ansvarlig for å koordinere arbeidet frem til det ferdige dokumentet foreligger (ibid). Kollegagruppen diskuterer konkretiseringen i handlingsplanen etter en mal fra

Zero. Hensikten bak er å skape et eierforhold til prinsippene og metodene som skal benyttes på den enkelte skole (ibid).

Ved bruk av Zero, i skolenes arbeid mot mobbing, skal elevene aktivt være med. Dette er i tråd med Opplæringslovens paragraf 9a-5 som omhandler elevdeltaking i skolemiljøarbeidet (Lovdata, 2007a). I Zero får elevrådet et spesielt ansvar og er medhjelpere i dette arbeidet. Elevenes handlinger og holdninger er viktige i forhold til forebygging, avdekking og det å løse mobbesaker (Midthassel mfl, 2006). Elevene skal blant annet lære om mobbingens dynamikk og samspill. De skal bevisstgjøres på sin eventuelle rolle som tilskuer i mobbesaker, og på hva som er deres ansvar i slike tilfeller (ibid). De skal aktivt ta avstand fra mobbing, og medvirke til at voksne får vite om det. I tillegg skal de bevisstgjøres på sin egen rolle i forhold til å inkludere den som plages i fellesskapet (ibid).

Prinsippene i Zero

Zero er ikke et sterkt detaljstyrt program, men bygger på viktige elementer som er ment å gi retning til arbeidet ved den enkelte skole (Roland og Vaaland, 2003).

Det ene prinsippet er *nulltoleranse*. Dette går ut på at man ikke skal godta at elever er ubehagelige mot hverandre uansett om det kun er ved mindre episoder (ibid). Et annet sentralt prinsipp er *autoritative voksne*. Dette er å betegne som voksne som kombinerer det å ha kontroll over barnet samtidig som en viser barnet sin omsorg og støtte (ibid). Autoritative voksne utøver ikke kontroll av hensyn til seg selv, men av omsorg for den enkelte elev og den sammensatte gruppe. De voksne skal også vise elevene at det er vennskap og samarbeid mellom de voksne på skolen deres (ibid). Noe som igjen vil kunne virke positivt for samholdet mellom elever og lærere og videre i mellom elevene. De voksne er således å betegne som gode rollemodeller. Et annet prinsipp i programmet er *konsistens*. Den generelle konsistensen går ut på at det skal være en sammenheng mellom skolens virksomhet og det forebyggende arbeidet mot mobbing (ibid). Et eksempel kan være elevundersøkelsen, som blant annet kartlegger forekomsten av mobbing, før programstart og ett år etter. Dette viser konsistens

mellom klassenivå og skolenivå, noe som igjen er med på å forsterke virkningen av det arbeidet man gjør i forhold til mobbingen på skolen (ibid). Et annet meget viktig prinsipp er *kontinuitet*. Som Zero programmet presiserer er det viktig at man arbeider med mobbing kontinuerlig, og ikke kun over en tidsbegrenset periode. Arbeidet mot mobbing må holdes ved like gjennom hele skoleåret (ibid). Dette kan sikres ved at skolene, under prosjektåret og i årene etter dette, følger opp sin utarbeidede handlingsplan mot mobbing.

Det vil være destruktivt for tiltakene som iverksettes på skolen, og ikke minst for skolens kultur, hvis arbeidet mister fokus etter kort tid (ibid). Dette vil verste fall kunne tolkes dit hen, i forhold til skolens elever, at skolen ikke tar arbeidet mot mobbing på alvor allikevel.

Tiltak på skolenivå

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere noen av de tiltakene min informantskole, jf. skolens handlingsplan, benytter seg av i sitt arbeid mot mobbing på skolenivå. Et av de viktigste skolebaserte tiltakene er å utarbeidede skolens handlingsplan mot mobbing, for deretter å oppdatere og justere den årlig. Planen jeg i min undersøkelse tar utgangspunkt i ble sist revidert og oppdatert i august 2006.

Hver vår foretar informantskolen en anonym spørreundersøkelse blant elevene på skolen. Dette gjør de for å kartlegge omfanget av mobbing, og for å kartlegge arenaer hvor mobbingen forekommer. Til tross for mulige feilkilder, som at noen svarer usant eller misforstår ett eller flere spørsmål, vil denne undersøkelsen kunne gi et godt bilde av situasjonen på skolen (Roland og Vaaland, 2003).

Et annet skolebasert tiltak er at skolen skal ha god dekning av inspiserende lærere ute i skolegården, og inne i fellesarealene (ibid). Det er særs viktig at en følger opp de arenaene hvor det forekommer mobbing jf. ovennevnte elevundersøkelse og annen forskning på området (ibid).

Lærerne skal i følge Zero konsentrere seg om elevene når de har inspeksjon. De skal ikke gå sammen, men spre seg slik at oversikten blir best mulig (Roland og Vaaland, 2003). De voksne ved skolen skal gripe inn, på en rolig og fokusert måte, ved mobbing og ved negativ atferd generelt. Gruppen av inspiserende lærere bør settes sammen slik at elevene kjenner noen som til en hver tid har inspeksjon (ibid). Et annet viktig tiltak i forhold til inspeksjon er at lærerne bruker godt synlige Zero vester. Lærerne får en symbolsk myndighet i tillegg til at de syns godt både for elevene sine og for hverandre (ibid). I tillegg har informantskolens i min undersøkelse en såkalt sikker sone. Dette er et område hvor det alltid skal være voksne til stede. Samtlige av elevene på skolen skal være informert om og godt kjent med denne sonen.

Andre skolebaserte tiltak som det å etablere miljøpatruljer og fadderordninger er noe informantskolen benytter seg av. Dette er med på å synliggjøre at elevene støtter opp om arbeidet mot mobbing på skolen, i tillegg til at elevene ilegges et ansvar. Miljøpatruljens funksjon, som er representert ved elever (videre referert til som elevvakter), er primært det å ha en miljøbyggende oppgave i friminuttene og på skolen generelt. Elevvaktene skal være synlig i skolegården og kle seg i oransje vester under dette arbeidet. I alvorlige mobbesituasjoner skal elevvaktene varsle lærere, men i mindre situasjoner kan de ta kontakt med de involverte partene og spørre om hva som skjer (Roland og Vaaland, 2003). Fadderordningen kan gå ut på det at elever i en klasse har ansvar for at elever i en annen klasse skal ha det fint i eksempelvis friminuttene. Hvem som eventuelt skal være fadder for hvem er det opp til lærerne å ta en siste avgjørelse på. På informantskolen i min undersøkelse er det skolens sjetteklassinger som er faddere for skolens førsteklassinger. Denne fadderrelasjonen fortsetter påfølgende skoleår.

Et annet skolebasert tiltak informantskolen har innført er stopp regelen, og scenen er din. Når det gjelder stopp regelen er det slik at elevene skal kunne si stopp hvis de mener at en av de andre elevene gjør noe mot dem som de ikke liker. Dette skal da den andre part respektere, og umiddelbart slutte med den aktuelle atferden. Scenen er din er en fellesopplevelse for elevene på mellomtrinnet. Her skal elevene kunne underholde

hverandre med eksempelvis sang, dans, dikt, teater med mer. Normen her er at elevene skal ha det hyggelig sammen og at de skal være gode publikummere ovenfor hverandre.

Kort om tiltak på klassenivå

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere noen av de tiltakene som min informantskole, jf. skolens handlingsplan, benytter seg av i sitt arbeid mot mobbing på klassenivå.

I Zero programmet er det som nevnt tidligere viktig med en autoritativ klasseledelse. Dette fordi det har god forebyggende virkning i forhold til mobbing, og fordi at en klasseleder med tillitt og myndighet hos elevene lettere vil kunne oppdage og stoppe mobbing (Roland og Vaaland, 2003). Det at læreren har kontroll i klasserommet skaper en trykghetsfølelse hos elevene samtidig med at det bidrar til å sette standarden for hvilke normer som gjelder (ibid). Elevene vil da lettere tørre å melde i fra til læreren sin hvis de selv blir plaget eller vet om at noen andre blir plaget.

Et annet viktig tiltak på klassenivå er at mobbing tas opp på trinnforeldremøter samt under alle faste konferansetimer med elever og foresatte. Kontaktlærer gjennomfører i tillegg individuelle elevsamtaler en gang hvert halvår. Også her skal mobbing være et av temaene som tas opp. Dette gjøres for å bevisstgjøre elever og foreldre om at skolen tar mobbing på alvor samtidig med at skolen også på denne måten kan komme til å avdekke en mulig forekomst av fenomenet.

I forhold til enkelteleven skal læreren gi elevene tid slik at de kan lytte til dem. De skal veilede mer enn de hjelper, og stille tydelige krav til den enkelte. Læreren skal være positiv og vise at en bryr seg om elevene sine. Alle elevene skal behandles med respekt. Læreren skal kunne be elevene om unnskyldning og eventuelt innrømme feil. Det er viktig at læreren følger opp det han/hun sier slik at vedkommende er til å stole på. Læreren skal ha rutiner i klassen med forutsigbare konsekvenser samt være lojal mot skolens egne rutiner og regler.

Skolen og lærerne skal stimulere elevene i det å etablere gode relasjoner seg i mellom, og til det å motvirke individualisme. Dette arbeidet skal skje kontinuerlig gjennom hele skoleåret. I dette arbeidet kan elevene eksempelvis få øvelser i det å si hyggelige ting til hverandre, øvelse i det å følge regler og vente på tur. Andre eksempler kan være det at elevene samarbeider i forhold til tema og prosjektarbeid eventuelt også at skolen arrangerer aktivitetsdager og aktivitetsuker.

De tre første skoledagene i august er såkalte skolemiljødager. Dette er tiltak skolen iverksetter for å sikre en god start for klassene/gruppene. Lærerne skal møte elevene på en måte som fremmer gjensidig tillitt. De skal signalisere en trygg ledelse samtidig med at de skal vise at de vil ivareta den enkelte elev og sammensatte klasse. Første skoledag skal elevene være i basisgruppene sine, andre skoledag skal basisgruppens elever og lærere planlegge trivselstiltak som skal gjennomføres i løpet av året. De skal ha klasseråd hvor de lager klasseregler og snakker om Zero, jf. inkludering og ekskludering, i forhold til eksempelvis lek. Tredje skoledag skal elevene gjøre noe sammen med de øvrige elevene på trinnet sitt. Det anbefales at faddere og fadderbarn utfører noen tiltak sammen denne dagen.

2.4.2 Vurdering av Zero programmet

Utdanningsdirektoratet og Sosial og helsedirektoratet står bak en vurdering av helsefremmende og forebyggende programmer og undervisningsopplegg for bruk i skolen. I sluttrapporten omtales Zero som et av de aller beste (Utdanningsdirektoratet, 2006). Programmene ble vurdert etter internasjonale standarder og delt inn i følgende kategorier: Program med dokumentert effekt, program med sannsynlig effekt og program med lav sannsynlig effekt. Zero programmet ble vurdert til å tilhøre den kategorien som kunne vise til dokumenterte resultater, og ble følgelig anbefalt for videre bruk i skolen (ibid). I følge rapporten er programmets sterke sider at de kan vise til dokumenterte resultater, og at det har en solid teoretisk forankring.

I tillegg til dette har SAF selv nylig foretatt en oppfølgingsundersøkelse av 72 skoler to år etter programslett. Resultatene fra undersøkelsen viser at skolene klarer å

opprettholde den mobbereduksjonen en oppnådde under prosjektperioden. Til tross for noe ulike resultater skolene imellom, konkluderes det med at mobbetallene holder seg nede (SAF, 2007).

3. Metode

Begrepet metode betyr opprinnelig ”vegen til målet” (Kvale, 2001, side 114). I forskningsarbeid står innsamling av data og analyse av dette materialet sentralt (Dalen, 2004). Forskningsmetode er strategier og fremgangsmåter en velger å benytte seg av ved forskningsarbeid (Befring, 2002). Det som er viktig er at metodene er hensiktsmessige i forhold til det en som forsker ønsker å studere nærmere (Skogen, 2006).

I denne undersøkelsen benyttet jeg meg av en kvalitativ tilnærming ved bruk av semistrukturerte intervjuer. Metoden en velger å ta utgangspunkt i må være velegnet i forhold til det aspektet å skulle kunne gi svar på undersøkelsens problemstilling (Dalen, 2004). Jeg finner ovennevnte forskningsmetode hensiktsmessig i forhold til det å skulle kunne gi svar på følgende hovedproblemstilling og forskningsspørsmål:

Hvordan opplever elever sin skoles arbeid mot mobbing, og i hvilken grad har de selv vunnet innsikt i problematikken?

- Hvordan er elevenes forståelse av begrepet mobbing?
- Hvordan er elevenes handlingsviten i forhold til mobbing?
- Hva vet elevene om skolens arbeid mot mobbing?
- Hvordan opplever elevene at skolens arbeid mot mobbing fungerer i praksis?

3.1 Kvalitativ metode

Begrepet kvalitativ refererer til kvalitetene eller egenskaper og karaktertrekkene ved de fenomener som studeres (Repstad, 2004). Kvalitative data er vanligvis sortert under den hermeneutiske forskningstradisjonen (Skogen, 2006). I hermeneutikken baseres

det vitenskapelige fundamentet på forståelse og fortolkning (Dalen, 2004). Metoden innbyr til dybde, nærhet og fleksibilitet. I dette ligger en helhetstekning, der forskeren studerer et lite, geografisk begrenset og relativt ensartet felt med sikte på å få fram alle dens fasetter (ibid). Befring (2002) viser til at forskere innen hermeneutisk tilnærming er bevisste på behovet for en intersubjektiv analyse og dokumentasjon. Det å utvikle forståelsen av fenomener knyttet til personer og situasjoner, i forhold til deres sosiale virkelighet, er et overordnet mål i kvalitativ forskning (ibid). Her fokuserer en på opplevelsesdimensjonen av de forholdene personene lever under. I samfunnsforskning handler dette om hvordan opplevelser og tolkning av situasjoner blir felles mellom mennesker (Dalen, 2004). I egen undersøkelse og analyse har jeg forsøkt å forstå de enkelte delene ut i fra et helhetsperspektiv og omvendt. Dette har vært viktig i forskningsprosessen mot målet om å komme frem til en selvmotsigelsesfri og enhetlig forståelse (Wormnæs 1993).

Når det gjelder kvalitativ metode står meningstolkningen i tekst og tale sentralt og det legges vekt på tolkerens forforståelse (Repstad, 2004). Som forsker har jeg forsøkt å være bevisst på at min egen forforståelse for fenomenet kan ha påvirket både intervjusamtalene og analysen av datamaterialet. Dette fordi forskernes forforståelse mobiliserer en forståelsesberedskap som styrer forståelsesprosessens forløp (Wormnæs, 1993). Egen interesse for et fenomen virker således inn på hva en som forsker plukker ut som relevant i et uendelig antall muligheter. Dette er også med på å bestemme hvordan fenomenet forstås (ibid).

Den teksten som nedtegnes av forskeren, på bakgrunn av notater som gjøres under eksempelvis observasjon, feltarbeid og intervjuer blir gjenstand for analyse i kvalitativ metode (Repstad, 2004). I egen undersøkelsen tok jeg intervjusamtalene opp på båndopptaker. Videre ble disse lydopptakene transkribert slik at de forelå som ferdig tekst. Intervjuguiden ble delt opp i flere temaer og denne tematiseringen ble brukt i fremstillingen av min dataanalyse. Det foreligger blant annet en systematisk sammenlikning der jeg trekker frem likheter og forskjeller og analyserer forbindelsen mellom disse. Målet mitt har vært å samle trådene slik at teoretiske begreper og

modeller kunne utvikles. For å få dette til har jeg måttet vise innsikt, gi mening til dataene og forstå dem på mer abstrakte nivåer (Dalen, 2004).

3.1.1 Semistrukturert intervju

Formålet med et kvalitativt intervju som metodisk tilnærming er å forsøke å få frem beskrivende informasjon om hvordan mennesker opplever ulike sider ved sin livssituasjon (Kvale, 2002). Som forsker kan en på denne måten få innsikt i personenes erfaringer, følelse og tanker rundt dette (Dalen, 2004). Jeg fant det hensiktsmessig å benytte meg av intervju i undersøkelsen da formålet mitt var å innhente beskrivende opplysninger om elevenes kunnskaper i forhold til mobbeproblematikken samt å få innsikt i elevenes opplevelse av skolens arbeid mot mobbing.

Begrepet intervju betyr opprinnelig en utveksling av synspunkter. Dette foregår mellom personer som snakker sammen om et bestemt tema (Kvale, 2002). I kvalitative intervjuer legges det vekt på et nært og tett forhold mellom den som forsker og det miljøet som utforskes (Repstad, 2004). Når det gjelder semistrukturerte intervjuer er det slik at forskeren plukker ut sentrale temaer en ønsker å belyse under intervjusamtalene (Dalen, 2004).

I forkant av de semistrukturerte intervjuene utarbeider forskeren eksempelvis en intervjuguide som inneholder spørsmål knyttet opp i mot det temaet og de problemstillingene studien omhandlerer (ibid). I tillegg til dette gis informantene mulighet til å komme med innspill underveis i intervjusamtalene. Det er vanlig at forskeren stiller utdypende spørsmål underveis i samtalene. Grunnen til dette er at forskeren søker en dypere innsikt og forståelse over det fenomenet vedkommende forsker på (Ibid).

3.1.2 Utarbeidelse og bruk av intervjuguiden

Jeg utarbeidet en intervjuguide i forkant av intervjuene (vedlegg 2). Denne ble kun brukt som en mal under intervjusamtalene. Under intervjusamtalene forsøkte jeg etter

beste evne å følge relevante innspill informantene kom med underveis i prosessen. Spørsmålene i intervjuguiden ble omformulert slik at de skulle bli mest mulig forståelige for den enkelte informant.

Under utarbeidelsen av intervjuguiden tok jeg primært utgangspunkt i teori om mobbing, Zero programmet og skolens handlingsplan mot mobbing. I tillegg til dette hadde jeg flere samtaler med skolens ledelse hvor jeg fikk informasjon om tiltak som ikke står nedfelt i handlingsplanen, men som skolen benytter seg av i sitt forebyggende arbeid mot mobbing. Dette ble også inkludert i intervjuguiden.

Skolens ledelse, ved rektor, gav uttrykk for at det ble forventet at personalet fulgte skolens handlingsplan mot mobbing. Planen jeg i min undersøkelse tar utgangspunkt i ble oppdatert og revidert i august 2006.

3.1.3 Utvalgskriterier

Valg av samarbeidspartner

I startprosessen av denne masteroppgaven fikk vi studenter et tilbud om å etablere et samarbeid med noen av Universitetets eksterne og interne samarbeidspartnere. Vi ble forespeilet at vi på denne måten lettere kunne komme i kontakt med potensielle informanter til vår undersøkelse.

Jeg tok kontakt med flere aktuelle samarbeidsaktører og hadde et personlig møte med hver av dem. Etter grundige overveielser fattet jeg et valg i forhold til hvorvidt det var gunstig å inngå et samarbeid med aktørene eller ei. Beslutningen ble fattet i forhold til flere faktorer. For det første var det viktig å vurdere hvorvidt det temaet aktørene ønsket et samarbeid om var realistisk og gjennomførbart i henhold til tidsperspektivet for oppgaven. For det andre var det av betydning om temaet hadde relevans for mitt fremtidige spesialpedagogiske arbeid. For det tredje var det viktig å vurdere om tilgangen på informanter til min undersøkelse ville være god. Valget falt, som nevnt tidligere, på å inngå et samarbeid med en skole som mener å arbeide målbevisst og

systematisk i forhold til det å tilby elevene et godt psykososialt arbeidsmiljø deriblant fritt for mobbing.

Valg av informanter

For at oppgaven ikke skulle bli for omfattende valgte jeg å intervju seks elever. Jeg intervjuet først to prøveinformanter. Deretter gjennomførte jeg hovedintervjuene med de utvalgte informantene. Jeg foretok utvalget etter følgende to utvalgskriterier:

- Elever på mellomtrinnet (5.-7.klasse), som var med da skolen tok i bruk Zero i 2003. Dette vurderte jeg som hensiktsmessig i og med at disse informantene har fulgt progresjonen i skolens arbeid mot mobbing fra oppstart til dags dato.
- 6 elever hvorav 3 var elevrådsrepresentanter. Grunnen til at jeg valgte å ha med informanter fra elevrådet er at elevrådet skal ha en sentral rolle i arbeidet med Zero. I så henseende mente jeg at de kunne bli mine nøkkelinformanter. Dette er å betegne som personer som innehar en bestemt rolle slik at de stadig utsettes for den informasjonen en som forsker ønsker å få tak i (Repstad, 2004). På denne måten ønsket jeg å forsikre meg om at jeg fikk innhentet gode og fylldige beskrivelser fra informantene (Dalen, 2004). De 3 øvrige elevene var av motsatt kjønn som elevrådsrepresentantene. Grunnen til dette var at jeg tok sikte på å få en lik kjønnsdeling i utvalget.

Under utvelgingsprosessen ble det først foretatt et tilfeldig utvalg blant frivillige elevrådsrepresentanter på mellomtrinnet, deretter ble det foretatt et tilfeldig utvalg blant frivillige aktuelle kandidater blant de øvrige elevene. Det var et stort antall elever som ønsket å bistå som informanter i denne undersøkelsen. Ovennevnte utvalgskriterier ble benyttet ved utvelgelsen både i forhold til prøveintervjuene og hovedintervjuene. Rektor foretok utvelgelsen av informantene etter de gitte kriteriene.

3.1.4 Prøveintervju

I kvalitative intervjuundersøkelser skal det foretas et eller flere prøveintervjuer (Dalen, 2004). Dette er hensiktsmessig i forhold til det å teste ut intervjuguiden og det tekniske utstyret samt for å teste ut seg selv som intervjuer (ibid). I min undersøkelse intervjuet jeg, som nevnt tidligere, to prøveinformanter. Dette var noe jeg så på som meget viktig å få gjennomført. Grunnen til dette er at jeg hadde liten erfaring med forskningsarbeid fra tidligere. Det var viktig for meg å fremtre som en tillitsfull og trygg person ovenfor mine informanter. Under prøveintervjuene fikk jeg prøvd meg litt frem i forhold til dette.

Under prøveintervjuene erfarte jeg at jeg i enkelte tilfeller stilte informantene ledende spørsmål og/eller hadde en tendens til å "legge svarene" i informantens munn. Under hovedintervjuene var det derfor svært viktig for meg å være bevisst på dette slik at informantene fikk uttrykke sine personlige erfaringer og ytringer.

Erfaringer fra prøveintervjuene medførte enkelte endringer i intervjuguiden. I følge prøveinformantene var det litt for mange spørsmål og noen av de var litt uklare. Etter prøveintervjuene valgte jeg å ta vekk spørsmål jeg mente var overflødige. I tillegg tydeliggjorde jeg de uklare spørsmålsformuleringene. I kvalitative intervjuer er det ofte slik at det kan dukke opp nye relevante temaer under prøveintervjuene så vel som under hovedintervjuene (Dalen, 2004). I denne undersøkelsen skjedde derimot ikke dette.

En annen erfaring jeg gjorde meg under prøveintervjuene var båndopptakeren fungerte bra. Opptaket og lyden var av så god kvalitet at det var unødvendig med ytterligere eksternt teknisk utstyr.

Før jeg hadde kommet i gang med intervjusamtalen, inklusive prøveintervjuene, hadde jeg vurdert om informantene skulle få se spørsmålene i forkant av selve intervjuingen. En av de foresatte ytret et ønske om å få se intervjuguiden før samtykke for elevens deltakelse ville bli signert (Vedlegg 1). Intervjuguiden ble derved overlevert foresatte, i lukket konvolutt, med beskjed fra rektor om å ikke forelegge disse for eleven. Som

forsker kan jeg ikke med sikkerhet vite om rektors anmodning ble fulgt opp. Av denne grunn valgte jeg å benytte meg av informanten under prøveintervjuingen. Vedkommende gav uttrykk for å ha lest spørsmålene i forkant av intervjusamtalen. Det virket som om prøveinformanten hadde forberedt seg meget godt til intervjusamtalen. Informanten snakket blant annet om temaer og svarte på spørsmål i samtalen som ennå ikke var forelagt. Dette medførte at intervjusamtalen ble noe ustrukturert. I så henseende var det en utfordring for meg som intervjuer å forsikre meg om at alle temaene i intervjuguiden var blitt dekket opp. En annen årsak til at jeg fant dette utfordrende kan selvfølgelig også henge sammen med det at jeg er en uerfaren forsker og intervjuer. Etter at jeg hadde intervjuet begge prøveinformantene og sammenliknet disse fattet jeg beslutningen om å ikke utlevere spørsmålene i forkant av hovedintervjuene. Grunnen til dette var at intervjusamtalen med den prøveinformanten som ikke hadde fått sett spørsmålene på forhånd fungerte bedre enn samtalen med den som hadde forberedt seg. Begge prøveinformantene gav gode og fyldige beskrivelser, men slik jeg ser det var det enklere å gjennomføre intervjusamtalen med vedkommende som ikke hadde forberedt seg. Det ble mer struktur på intervjuet og enklere å følge opp med påfølgende spørsmål for å få en dypere forståelse av informantens beskrivelser.

3.1.5 Gjennomføring av intervjuene

Under gjennomføringen av intervjuene var det for meg som intervjuer viktig at informantene følte seg trygge i settingen. Jeg forsøkte etter beste evne å møte dem på en slik måte at de skulle forstå at jeg var en person de kunne føle seg trygg på. Den første kontaktetableringen mellom informantene og forskeren er spesielt viktig i undersøkelser hvor informantene er barn (Dalen, 2004). Dette var noe jeg følgelig måtte ta særlige hensyn til. Det var viktig for meg å lytte aktivt til det informantene formidlet. På denne måten ønsket jeg å vise elevene at jeg tok dem på alvor (ibid). Til tross for at informantene hadde fått et skriv fra meg hvor jeg blant annet presenterte meg og gav dem informasjon om undersøkelsen (Vedlegg 1), understreket jeg nok en gang at alt de fortalte meg under samtalene ville bli anonymisert. I tillegg informerte

jeg dem om at opptakene på båndopptakeren ville bli makulert etter at undersøkelsen var ferdig. Begrepene *anonymisert* og *makulert* ble omformulert og forklart på en slik måte at det ble forståelig for informantene.

Intervjusamtalene ble gjennomført på to ulike rom i skolens bygning. Begge rommene hadde en beliggenhet som gjorde at vi ikke ble forstyrret av bråk og liknende under samtalene. Jeg møblerte rommene slik at informanten og jeg som intervjuer satt ved samme bord med båndopptakeren liggende i mellom oss. I tillegg tok jeg med noe informanten og jeg kunne drikke under intervjuene.

Fem av hovedintervjuene ble gjennomført uten større avbrekk. Med dette mener jeg at det kun ble lagt inn kortere drikkepauser underveis i samtalene. Dette var det informanten selv som fikk kontrollere. Som intervjuer passet jeg stadig på å spørre informantene om de ønsket en pause. Et av intervjuene måtte deles opp over to dager da informanten ble sliten og ønsket å delta på klassens aktiviteter. Dette ble gjort av hensyn til eleven, og for å kvalitetssikre datamaterialet. Jeg ville trolig ikke klart å innhente fylldige beskrivelser ved å presse en umotivert informant til videre samtaler.

Den utarbeidede intervjuguiden ble, som tidligere nevnt, brukt som en mal under intervjusamtalene. I og med at informantene var elever fra rundt 10 til 13 år var det slik at noen av dem ”sporet litt av” under samtalene, og snakket om andre ting som opptok dem. Dette var noe jeg på forhånd var forberedt på at kunne skje. Av hensyn til det å skulle opparbeide en god relasjon til informantene valgte jeg å ta meg god tid til hver og en av dem. Dette medførte at jeg hadde tid og mulighet til å snakke litt med informantene om andre ting som også opptok dem i tillegg til temaet i undersøkelsen. Til tross for dette opplevde jeg å få fylldige og gode beskrivelser fra informantene på de enkelte temaområdene i intervjuguiden. Under intervjusamtalene opplevde jeg det slik at jeg fikk en god relasjon til samtlige av informantene.

3.2 Kvalitetskrav

Når det gjelder kvalitativ forskning finnes det ingen sann virkelighet. Grunnen til dette er at kvalitativ forskning baseres på en grunnforutsetning om at mennesker selv konstruerer sin virkelighet (Dalen, 2004). I forskningsmiljøene kan en møte innvendinger som taler imot den kvalitative forskningen (Kvale, 2001). Enkelte innvendinger rettes mot reelle problemer på intervjumetoden og andre går på manglende forståelse for at samtaler kan brukes i forskningen (Kvale, 2001). Dette gjelder spesielt i forhold til den positivistiske treenigheten som omhandler generaliserbarhet, reliabilitet og validitet (ibid). Sett i lys av en kvalitativ forskningstradisjon drøftes det sjelden generalisering av resultatene i undersøkelsene. Det som fremstår som mer vesentlig er at leseren kan kjenne seg igjen i resultatene (Johnsen, 2006).

3.2.1 Validitet og reliabilitet

Begrepet validitet omhandler undersøkelsens pålitelighet og gyldighet. Validitet i ordbøker blir definert som sannhet og riktighet (Kvale, 2001). Det er blitt utarbeidet retningslinjer for kvalitative undersøkelser. Hensikten bak dette er at kvalitative undersøkelser skal kunne oppfattes som troverdige. For å forebygge validitetsproblemer har det vært viktig for meg å være kritisk reflektert og vurderende, fra oppstart til slutføringen, med den hensikt å gjøre eget forskningsarbeid så pålitelig og gyldig som mulig.

Videre gjør jeg kort rede for validiteten i egen undersøkelse ved bruk av Maxwells retningslinjer vedrørende deskriptiv validitet, tolkningsvaliditet og teoretisk validitet fordi jeg finner disse nyttige (Dalen, 2004). Deretter omtaler jeg generalisering og reliabilitet i kvalitativ forskning.

Når det gjelder *deskriptiv validitet* omhandler dette en beskrivelse av hvordan datamaterialet er samlet inn og analysert (ibid). Datamaterialet ble i hovedsak innhentet ved intervjusamtaler. Intervjuguiden ble, som tidligere nevnt, utarbeidet med

utgangspunkt i relevant teori og empiri. Intervjusamtalene ble tatt opp på bånd og transkribert umiddelbart etter gjennomføringen av intervjuene. Dette gjorde jeg fordi jeg da hadde intervjuene friskt i minnet. Lydopptaket var av god kvalitet noe som innvirket på at transkriberingen kunne utføres med stor nøyaktig. Jeg skrev så å si ordrett ned hva som ble sagt under intervjusamtalene. Det eneste jeg utelot var eksempelvis hosting, harking og andre unødvendige ord og uttrykk som eh..., mmm... og så videre. I og med at jeg benyttet båndopptager kunne jeg konsentrere meg om å få fylldige beskrivelser fra informantene samtidig som jeg hadde mulighet til å følge med på den nonverbale kommunikasjonen og skrive ned den. Jeg bevarte lydbåndene etter transkriberingen. På denne måten hadde jeg også muligheten til å gå tilbake til lydbåndene da jeg fant det hensiktsmessig under analyseringen av datamaterialet. Det innsamlede materialet ble samlet gjenstand for kategorisering og analyse.

Tolkningsvaliditet går ut på å finne indre sammenhenger i datamaterialet (Dalen, 2004). I min undersøkelse har jeg funnet mange samsvar ved informantenes beskrivelser. Dette har vært med på å danne et godt grunnlag for den videre fortolkningen. Under intervjusamtalene forsøkte jeg etter beste evne å luke ut eventuelle misforståelser underveis. Dette gjorde jeg bevisst med sikte på å gjøre egen tolkning så valid som mulig. Likevel er jeg bevisst på at egen forforståelse kan ha innvirket på tolkningen.

Når det gjelder *teoretisk validitet* omhandler dette hvorvidt de begrepene, mønstrene og modellene forskeren benytter gir en forståelse av det fenomenet studien omfatter (Dalen, 2004). I undersøkelsen kommer mye av teorien til syne gjennom intervjuguiden som anvendes. Den teoretiske rammen rundt undersøkelsen består av teori om mobbing, teori om mobbeprogrammet Zero og informantskolens handlingsplan mot mobbing. Intervjuguiden i denne undersøkelsen har etter min mening bidratt til å måle det den var ment å skulle måle. Jeg har funnet flere indre sammenhenger i datamaterialet, og det en logisk sammenheng mellom teorien, kategoriseringen og analyseringen

En refleksjon jeg har gjort meg i forhold til egen undersøkelse er om formen på intervjuguiden var hensiktsmessig utformet eller ei. I ettertid har jeg sett at intervjuguiden bidro til at jeg fikk en oversiktlig og god struktur på intervjusamtalene, i tillegg til at jeg klarte å innhente fyldige og gode beskrivelser fra informantene. Til tross for dette undrer jeg meg over om beskrivelsene fra informantene ville blitt enda bedre og mer varierte hvis jeg hadde hatt en litt mindre styrende intervjuguide. Dette er et aspekt jeg vil vurdere nærmere hvis jeg skal foreta en liknende undersøkelse ved en senere anledning.

Det å *generalisere* i kvalitativ forskning er et omdiskutert tema, og går i hovedsak ut på i hvor stor grad funnene i undersøkelsen kan overføres til andre grupper enn de som er utforsket (Dalen, 2004). Det er den som mottar informasjonen om resultatene av den kvalitative studien som avgjør i hvilken grad dette lar seg overføre til andre situasjoner (ibid). For at leseren skal kunne ta stilling til dette er det helt nødvendig at forskeren tydelig har beskrevet sine fremgangsmåter underveis i forskningsprosessen. Dette er noe jeg i denne undersøkelsen har forsøkt å gjøre etter beste evne.

Når det gjelder *reliabilitet* omhandler dette hvorvidt en annen forsker kan kunne etterprøve nøyaktig samme forskningsprosjekt (Dalen, 2004). I kvalitative studier lar dette seg vanskelig gjennomføre da informantene og forskeren påvirkes av samspillet som utføres mellom dem (ibid). I denne forbindelse spiller egenskapene både hos informantene og forskeren en stor rolle. Det en derimot kan gjøre er at skriver ned en nøyaktig beskrivelse av alle de ulike leddene ved forskningsprosessen samt egenskaper hos både informanter og forsker. På denne måten kan en annen forsker ta på seg de samme "forskerbrillene" (Dalen, 2004, side 103), og på denne måten foreta en liknende undersøkelse.

Til tross for at jeg i denne undersøkelsen har samarbeidet med en utvalgt skole har jeg hatt det overordnede ansvaret for forskningen. Underveis i prosessen har jeg derfor kunnet redegjøre for blant annet benyttede fremgangsmåter, men som tidligere nevnt bistod skolens ledelse i arbeidet med å finne frem til de utvalgte informantene. Hypotetisk sett er jeg klar over at min tillitt til ledelsen i forhold til dette aspektet kan

ha påvirket validiteten i undersøkelsen. Jeg kan med andre ord ikke være helt sikker på at de kriteriene jeg la frem ble etterfulgt. Skolens ledelse kan eksempelvis ha hatt en formening om hvilke elever som var best egnet som informanter og videre innlemmet disse i undersøkelsen. Under mitt samarbeid med skolens ledelse fikk jeg derimot et inntrykk av at de var opptatt av at utvelgelsen skulle skje etter de premisser og kriterier som var forelagt.

3.3 Etske refleksjoner

Når det gjelder forskning og etikk bør man reflektere over dette aspektet gjennom hele forskningsprosessen. Dette har jeg kontinuerlig forsøkt å etterstrebe da det har vært viktig for meg å ivareta informantene på en god måte. Det at jeg har hatt barn som informanter betyr at jeg som forsker har vært nødt til å ta særlige hensyn til dette aspektet (Dalen, 2004). Det var viktig for meg at mine informanter og deres foresatte skulle føle seg trygge på at jeg ville møte dem respekt og aktsomhet, slik at jeg ikke på noen måte skulle påføre dem økt risiko for skader eller andre belastninger (NESH, 2006).

Informantene har rett til å få en forståelse for forskningsfeltet i tråd med sin alder og sine behov. De skal også informeres om at de når som helst kan trekke seg ut av prosjektet (ibid). Dette aspektet forsøkte jeg å ivareta ved at jeg skrev et personlig informasjonsbrev om undersøkelsen til mine informanter og deres foresatte. Informasjonen til informantene ble utformet på en mindre formell og mer lettfattelig måte enn informasjonen til foreldrene jf. vedlegg 1. Elevene gav skriftlig sitt frivillige samtykke til å delta, i tillegg til at jeg innhentet skriftlig samtykke fra informantenes foresatte (ibid).

Da jeg ikke skal behandle eller oppbevare sensitive personopplysninger var prosjektet mitt ikke meldepliktig til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Denne avgjørelsen ble tatt etter samtaler med saksbehandler i NSD, og ansvarlig ved masterteamet ved Institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo.

I all forskning er det viktig at informantenes anonymitet blir ivaretatt. Dette er noe jeg har måttet tatt særlige hensyn til både under transkriberingen, kategoriseringen, analyseringen og presentasjonen av datamaterialet. I de tilfellene informantene ble tiltalt ved navn, eller selv navnga personer under intervjuingen, ble dette anonymisert under transkripsjonen. Deretter ble intervjusamtalene slettet fra båndopptakeren.

Kunnskap om resultatene av forskningsundersøkelser skal gjøres tilgjengelig for informantene på en forståelig og forsvarlig måte (NESH, 2006). Dette vil jeg tilby meg å gjøre etter nærmere avtale med informantskolens ledelse. Jeg vil utarbeide og overlevere informantskolen en skriftlig tilbakemelding på hovedtendenser og funn jf. undersøkelsens resultat. I tillegg til dette vil jeg tilby skolemiljøutvalget og informantene mine å møte dem personlig for å svare på eventuelle spørsmål samt for å oppklare eventuelle uklarheter.

I denne undersøkelsen viste det seg at to av mine utvalgte informanter selv opplevde seg som mobbeofre. Disse gav begge uttrykk for at de var glade for at de fikk delta i undersøkelsen. De håpet på at deres deltakelse ville kunne bidra til at de selv og andre mobbeofre skulle få det bedre på skolen. Formålet med en intervjuundersøkelse, i tillegg til vitenskapelig kunnskapsverdi, bør betraktes i forhold til den menneskelige situasjonen som utforskes (Kvale, 2001). Resultatene av denne undersøkelsen vil muligens bli brukt videre i skolens arbeid mot mobbing. Dette vil kunne komme informantene, de øvrige elevene og lærerne til gode. I så henseende kan det være med på å oppveie de eventuelle ulempene mobbeofrene i min undersøkelse opplevde under intervjusamtalene.

4. Presentasjon og drøfting av resultater

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere og drøfte de funnene jeg fant relevante i undersøkelsen. Min hovedproblemstilling er som nevnt:

Hvordan opplever elever sin skoles forebyggende arbeid mot mobbing og i hvilken grad har de selv vunnet innsikt i problematikken?

Videre i kapittel 4.1 vil jeg vise til undersøkelsens funn og resultater i forhold til det aspektet i hovedproblemstillingen som omhandler i hvilken grad informantene har vunnet innsikt i mobbeproblematikken. For å svare på dette utarbeidet jeg, som nevnt tidligere, de to påfølgende forskningsspørsmålene:

- Hvordan er elevenes forståelse av begrepet mobbing?
- Hvordan er elevenes handlingsviten i forhold til mobbing?

I tillegg til å svare på disse forskningsspørsmålene i presentasjonen har jeg valgt å innlemme supplerende funn jeg mener har vært med på å gi en dypere forståelse av informantenes innsikt i mobbeproblematikken.

I kapittel 4.2 viser jeg til undersøkelsens funn og resultater i forhold til det aspektet i problemstillingen som omhandler informantenes opplevelse av egen skoles arbeid mot mobbing. For å gi svar på dette utarbeidet jeg, som nevnt tidligere, følgende to forskningsspørsmål:

- Hva vet elevene om skolens arbeid mot mobbing?
- Hvordan opplever elevene at skolens arbeid mot mobbing fungerer i praksis?

I tillegg til å svare på de ovennevnte forskningsspørsmålene innlemmer jeg også her supplerende funn jeg mener har vært med på å gi en dypere forståelse for informantenes opplevelse av skolens arbeid mot mobbing.

4.1 Elevenes innsikt i mobbeproblematikken

I denne delen av besvarelsen presenteres først informantenes kunnskaper om mobbing som begrep (4.1.1). Dette inkluderer Zeros definisjon av begrepet samt de ulike formene for mobbing Zero refererer til i sin mobbeforståelse.

Deretter følger en presentasjon av informantenes forståelse og kunnskaper om mobbingens samspill og aktører (4.1.2). I følge Zero skal elevene få innsikt i og kunnskap om det samspillet som finner sted mellom de ulike aktørene i mobbesituasjoner (Roland og Vaaland, 2003).

Videre følger en redegjørelse for informantenes handlingsviten i forhold til mobbing (4.1.3). På skoler som benytter seg av Zero programmet skal elevene få et bevisst forhold til hva de skal gjøre hvis de bevitner eller opplever mobbing (Roland og Vaaland, 2003).

Innunder hver av underkategoriene, 4.1.1, 4.1.2 og 4.1.3, følger først en presentasjon av undersøkelsens funn og hovedtendenser deretter en oppsummering og drøfting sett i lys av relevant teori.

4.1.1 Informantenes forståelse av innholdet i mobbebegrepet

Mobbing eller plaging defineres i Zero programmet som psykisk eller fysisk vold mot en person utført av en eller flere personer (Roland og Vaaland, 2003). Det er skjevhet i styrkeforholdet mellom plager og mobbeoffer, og hendelsene skjer gjentatte ganger over tid. De vanligste formene for mobbing er som tidligere nevnt ondsinnet erting, fysisk plaging og utestenging (ibid).

Under intervjusamtalene med informantene ba jeg informantene først fortelle meg hva selv mente at begrepet mobbing/plaging betydde. I tillegg til dette valgte jeg å innlemme fire episodebeskrivelser, jf. spørsmål 7 i intervjuguiden (vedlegg 2), som informantene skulle uttale seg om. Disse er utarbeidet og omformulert etter inspirasjon fra Lærerveiledningen til Zero programmet.

De tre første episodebeskrivelsene informantene fikk forelagt under intervjusamtalene var mobbesituasjoner presentert ved Zero programmets ulike former for mobbing. Den første episodebeskrivelsen omhandler fysisk plaging, den andre episodebeskrivelsen omhandler utestenging og den tredje episodebeskrivelse omhandler ondsinnet erting. Den fjerde episodebeskrivelsen jeg valgte å ta med skiller seg fra de tre foregående ved at hendelsen her ikke kan anses som mobbing.

Følgende hovedtendenser ble funnet:

Samtlige av informantene i undersøkelsen uttrykker at hendelsene må skje gjentatte ganger og over tid for at det skal kunne bli betegnet som mobbing. Fem av mine seks informanter omtaler videre at mobbing skjer i form av fysisk eller psykisk plaging. Når det gjelder den siste av de seks informantene derimot ser det ut som om vedkommende ser på mobbing og plaging som to ulike begrep fremfor et synonym. Dette kommer frem i følgende sitat:

Sitat 1:

”Mobbing er et overgrep som for eksempel når negative ord går rett til den personen. Mobbing er liksom ikke fysisk kontakt, plaging er mer fysisk kontakt med dytting og sånn”

Det ser ut til at informanten ser på begrepet mobbing som et psykisk overgrep og på begrepet plaging som et fysisk overgrep.

Når det gjelder de fire ulike formene for mobbing viser fem av informantene god forståelse for episodebeskrivelsen vedrørende fysisk plaging. De uttrykker at dette er fysisk plaging over tid, og at det derved er snakk om mobbing. Den sjette av informantene viser til at dette er plaging og ikke mobbing. Dette samsvarer med det informanten tidligere har gitt uttrykk for jf. sitat 1.

Når det gjelder episodebeskrivelsen som tar for seg mobbing ved utestenging, sier fem av informantene at dette er mobbing. De refererer til at plagerne holder mobbeofferet utenfor leken. Den sjette av informantene, som ikke ser på mobbing og plaging som synonymer, mener at denne hendelsen verken er mobbing eller plaging.

Slik betegner informanten hendelsen:

Sitat 2:

”Det er å holde noen utenfor tenker jeg, heller ikke ordentlig mobbing og ikke plaging, men det er trakassering av et annet menneske”

I forhold til episodebeskrivelse tre, som omhandler *ondsinnnet erting*, sier samtlige av informantene at dette er mobbing. Dette gjelder følgelig også den av informantene som mener en hendelse kun er mobbing hvis det inkluderer bruk av negative ord mot mobbeofferet, jf sitat 1. Slik uttrykker informanten sin forståelse av denne episodebeskrivelsen:

Sitat 3:

”Det er mobbing. Det er vel Petter som har sagt en ting feil eller et eller annet som har hekta seg opp slik at han blir utsatt for mye mobbing for utseende eller noe. De som mobber synes det er moro og sier stygge ting til ham.”

Når det gjelder den siste episodebeskrivelsen, som ikke omhandler mobbing, viser det seg at samtlige av informantene konkluderer med nettopp dette. Informantene i undersøkelsen betegner hendelsen blant annet som krangling, misunnelse eller en konflikt mellom partene. Dette kommer til uttrykk i blant annet følgende sitat:

Sitat 4:

”Det er vel en normal handling i livet til barna. Når man henger for mye sammen blir man for mye opphengt i den personen og plutselig er den personen borte. Da blir du litt sånn misunnelig. Det er ikke mobbing det er misunnelse og krangling det”

En annen uttrykker det på denne måten:

Sitat 5:

”Det her er ikke mobbing. Det er en konflikt mellom jentene det her”

Oppsummering og drøfting

Det viser seg at informantene, med ett unntak, har god forståelse for innholdet i mobbebegrepet og for mobbingens ulike former.

Når det gjelder forståelsen av begrepet mobbing eller plaging viser det seg at fem av informantene i undersøkelsen tilkjenner to av tre kjennetegn for at en hendelse skal kunne betegnes som mobbing. De nevnte alle at det måtte skje gjentatte ganger og over tid. Samtlige av informantene i undersøkelsen utelater derimot kjennetegnet om at det i mobbing er skjevhet i styrkeforholdet mellom plager og mobbeoffer når de spesifikt blir bedt om å gjøre rede for innholdet i begrepet. Likevel fremtrer det for meg som om informantene er inneforstått med dette perspektivet. Dette kommer blant annet frem videre i intervjusamtalene hvor samtlige av informantene påpeker at det er flere plagere som plager ett enkelt mobbeoffer. I tillegg tilkjenner to av informantene videre i intervjusamtalene at de mener at plagerne ofte er eldre eller sterkere enn mobbeofferet. Dette er noe jeg følgelig kommer tilbake til videre i presentasjonen av hovedtendenser og funn.

Det kan virke som om at den av informantene som ikke har klart for seg at mobbing og plaging betegnes som synonymer i Zero er blitt forvirret av dette. Av denne grunn blir det problematisk for vedkommende å tilkjenner hva som er mobbing/plaging i de ulike episodebeskrivelsene. Ut i fra informantens forståelse er det, som nevnt tidligere, kun mobbing hvis episodene bærer preg av å inneholde negative ord rettet mot en person. Hvis det er fysisk kontakt mellom partene, eksempelvis ved bruk av dytting, er det i følge vedkommendes forståelse plaging og ikke mobbing. Når det gjelder utestenging som anses som en de ulike formene for mobbing eller plaging i Zero programmet ser det ut til at vedkommende informant ikke er kjent med dette. Dette fordi informanten i sitat 2 utelater at episoden er mobbing eller plaging, men kun betegner det som trakassering. Dette funnet viser viktigheten av det at en må ha en felles forståelse av de ulike begrepene for å kunne enes om innholdet. En tanke jeg gjør meg i forhold til dette er at det kan ha virket forvirrende for vedkommende informant at en bruker begrepene plaging og mobbing om hverandre i Zero

programmet. Dette indikerer at de voksne på de skolene som velger å benytte seg av et mobbeprogram må være meget bevisste på å informere elevene om hvilke begrep som betyr hva i forhold til fenomenet mobbing. Dette for å kvalitetssikre at elever og lærere er på samme diskurs. På denne måten kan en forsøke å unngå at slike misforståelser oppstår.

I forhold til episodebeskrivelsene og de ulike formene for mobbing viser fem av informantene gjennomgående god innsikt og forståelse for dette. Samtlige av informantene konkluderte meget rask med at den siste av episodebeskrivelsene riktig nok ikke hørte til under betegnelsen mobbing/plaging overhodet.

4.1.2 De ulike aktørene og samspillet i mobbesituasjoner

Begrepene mobbeoffer, plager og tilskuer er tre sentrale begreper for de aktørene inngår i mobbingens samspill jf. Zero programmet (Roland og Vaaland, 2003).

I undersøkelsen snakket jeg med informantene om de ovennevnte aktørenes ulike roller og samspillet mellom dem. Her tok jeg utgangspunkt i en tenkt mobbesituasjon, jf. spørsmål 6 i intervjuguiden (vedlegg 2). Ovennevnte aktører var følgelig innlemmet i den tiltenkte mobbesituasjonen som ble nedtegnet og forelagt informantene.

Følgende hovedtendenser ble funnet:

Når det gjelder de ulike aktørene i mobbesituasjoner er det vanlig at mange etterspør bestemte kjennetegn eller gjennomsnittstendenser ved eksempelvis mobbeoffer og plager. Informantene i undersøkelsen tilkjennegav aktørene bestemte kjennetegn.

Fire av informantene gav mobbeofferet kjennetegn de mente var av betydning for at vedkommende ble utsatt for mobbing på skolen. Noen av kjennetegnene informantene viste til er at vedkommende mobbeoffer kan virke sutrete, svak, slitsom og plagsom. En av informantene karakteriserer dette på følgende måte:

Sitat 6:

”De blir mobbet fordi plagerne synes de er plagsomme noen ganger. De sier plagsomme ord og sånn. Det er litt plagsomt og ikke alle liker at noen for eksempel klenger seg på dem og sånn”

En annen sier det slik:

Sitat 7

”De tar som oftest svake personer. For eksempel er mobbeofferet veldig sutrete...”

De øvrige to informantene mente det var tilfeldig hvem og hvorfor noen ble utsatt for mobbing, og tilkjennegav derved ikke mobbeofrene bestemte kjennetegn.

I forhold til *plagerne* mente samtlige av informantene at de i hovedsak mobber andre fordi de vil tøffe seg for vennene sine. Dette kan illustreres ved følgende sitat:

Sitat 8:

”... folkene som mobber vil ha noen å være med. De vil tøffe seg for gjengen og vise at de er best. Da finner de en med en liten feil og så starter de å mobbe. De andre begynner å le, og da vet mobberen at han liksom blir kulere”

En annen uttrykker det slik:

Sitat 9:

”De tror ikke de kan oppføre seg på noen annen måte for ellers er de redd ingen skal synes de er kule og sånn. De tøffer seg på en måte for de andre”

Et annet perspektiv som uttrykkes av tre av informantene er at plagerne mobber andre fordi de trives med det. Slik sier en av informantene dette:

Sitat 10:

”Mobberne liker å være bøller og sånn. De liker ikke å være snille. De vil ha det morsomt ved å erte andre og sånn. De bryr seg ikke. De liker bare å være slemme mot andre. De bryr seg bare om seg selv”

Når det gjelder *tilskuernes* rolle i mobbesituasjoner uttrykker fire av informantene at tilskuerne står og ser på at mobbingen skjer fordi de er redd for at plagerne skal hevne seg hvis de griper inn i situasjonen. Slik belyses dette av en av informantene:

Sitat 11:

”Hvis tilskuerne sier i fra er de redd for at mobberne kommer til å ta dem etterpå. ..ja... de er redd for å bli et mobbeoffer selv. Derfor gjør de ingenting med det”

De øvrige to informantene gir uttrykk for at de antar at tilskuerne synes det er spennende å se på at mobbingen skjer og at de ikke bryr seg om mobbeofferet.

Den ene av disse informantene, som for øvrig selv anser seg som et mobbeoffer, ser ned i gulvet og sier følgende:

Sitat 12:

”Tilskuerne bryr seg ikke om mobbeofferet. De støtter mobberne tror jeg. Derfor sier de ingenting til de som mobber. Det har skjedd med meg mange ganger i hvert fall. Jeg blir lei meg for da vet jeg at ingen bryr seg om at det skjer meg”

Den andre av disse to informantene referer videre til at tilskuerne kan anses som å være et støtteapparat bak plagerne. Slik uttrykker vedkommende dette:

Sitat 13:

”Tilskuerne synes vel det er litt spennende å se på. De støtter de som mobber tenker jeg. De blir på en måte et sånt støtteapparat bak plagerne hvis du skjønner”

Oppsummering og drøfting

I undersøkelsen kom det frem at samtlige av informantene var godt kjent med begrepene mobbeoffer, plager og tilskuer. I noen tilfeller opplevde jeg at informantene benyttet seg av begrepet *mobber* som synonym for *plager* ellers benyttet de begrepene *mobboffer* og *tilskuer* kontinuerlig gjennom samtalene.

Når det gjelder mobbeproblematikk generelt er det som nevnt slik at mange etterspør kjennetegn ved mobbeoffer og plager (Roland og Vaaland, 2003). Dette var også et aspekt ved mobbingen informantene var opptatt av og inkluderte i intervjusamtalene.

Noen av informantene beskrev blant annet mobbeofrene ved adjektiver som at de kunne virke klengete, sutrete, svake og plagsomme. I følge informantene kunne dette være årsaken til at de ble utsatt for mobbing på skolen. I teorien derimot er det usikkerhetsmomenter knyttet til det å tilkjenne de ulike aktørene bestemte kjennetegn. Dette kommer av at den forskningen som er foretatt i forhold til dette verken gir belegg for å konkludere med om de eventuelle gjennomsnittstendensene var til stede før mobbingen startet opp eller om de er å anse som en konsekvens av selve mobbingen (Roland og Vaaland, 2003). Til tross for dette aspektet kan beskrivelsene fra informantene om at mobbeofrene eksempelvis virker klengete og plagsomme likevel sees i sammenheng med stempingsteori. Her beskrives det blant annet at mobbeofrene ikke får innarbeidet sosiale ferdigheter på lik linje med andre og at mangelen på denne kunnskapen videre kan føre til at vedkommende fremtrer slik ovenfor enkelte (Midthassel mfl, 2006). Når det gjelder beskrivelsene om at mobbeofrene kan virke sutrete og svake kan dette samsvare med noen av de tidligere nevnte gjennomsnittstendensene en kan finne hos enkelte mobbeofre. Det sies her at mobbeofrene i pressede situasjoner lettere begynner å gråte enn sine jevnaldrende, at de kan virke engstelige og usikre i sosiale situasjoner og at de har et svakere selvbilde enn andre (Roland og Vaaland, 2003). De to øvrige informantene i undersøkelsen mener det er tilfeldig hvem og hvorfor noen blir utsatt for mobbing.

I Zero er det uansett årsak til mobbing nulltoleranse for fenomenet. Det er plagerne som skal ansvarliggjøres og ikke mobbeofrene (Roland og Vaaland, 2003). Slik jeg ser det er det viktig å kontinuerlig bevisstgjøre elevene på dette aspektet. Dette for å motvirke eventuelle hemningsmekanismer en vet plagerne kan benytte seg av for å redusere egen skyldfølelse. I enkelte tilfeller ser en at plagerne tillegger mobbeofrene negative egenskaper og væremåter for å forsvarliggjøre de negative handlingen (Roland og Vaaland, 2003).

Informantene tilkjennegav også plagerne bestemte kjennetegn. Det som i hovedsak kom frem i undersøkelsen var at informantene mente plagerne utførte mobbingen bevisst for å tøffe seg for omgivelsene og spesielt ovenfor vennene sine. Dette er å anse som en del av det samspillet som dessverre ofte utvikler seg mellom plagerne i mobbesituasjoner. Som tidligere nevnt er gruppetilhørighetsaspektet ved samspillet viktig. Plagerne føler samhørighet i det fellesskapet som oppstår mellom dem i mobbesituasjoner. Denne opplevelsen forsterkes ytterligere ved at en holder mobbeofferet utenfor dette gitte fellesskapet (Roland og Vaaland, 2003). Videre gav tre av informantene uttrykk for at de mente at plagerne likte å plage mobbeofrene. Når det gjelder teori i forhold til dette samsvarer dette funnet med det at enkelte plager faktisk ser ut til å være tiltrukket av og opptatt av det å dominere andre mennesker (Roland, 2003).

Når det gjelder *tilskuerne* og deres rolle i mobbesituasjoner uttrykker fire av informantene at tilskuerne ser på at mobbing foregår uten å gripe inn i situasjonen. Grunnen til dette er i følge informantene at tilskuerne er redd for hevnaksjoner fra plagerne. Fordi de ikke selv vil utsettes for plagernes vrede unnlater de derved å gripe inn i situasjonen. De to øvrige informantene er av den oppfatning at tilskuerne støtter plagerne og at de ikke bryr seg om at mobbeofferet blir utsatt for mobbing. Forskningen derimot viser at tilskuerne ikke liker det de ser. Tilskuerne misforstår de øvrige tilskuernes passivitet som om at de ikke har noe i mot at mobbing skjer (Roland og Vaaland, 2003). Denne misoppfattelsen gjelder følgelig også for plagerne og for det utsatte mobbeofferet. For sistnevnte er dette en ekstra stor belastning

(Sandsleth, 2007). Dette kommer tydelig frem i sitat 13 hvor en av informantene, som for øvrig anser seg selv som et mobbeoffer, uttrykker at tilskuernes passivitet bekrefter at ingen bryr seg om det som skjer med mobbeofferet. Dette er en tydelig følelsesmessig belastning for vedkommende og noe informanten gir uttrykk for å bli såret over.

Slik jeg ser det er det svært viktig at lærerne tar ansvar for å informere elevene om de ulike aktørenes roller i mobbesituasjoner samt å bevisstgjøre elevene på ovennevnte misforståelse. Dette vil trolig kunne være med på å gjøre belastningen noe mindre for mobbeofferet i tillegg til at det kan føre til at flere tilskuere tar ansvar og griper inn i situasjonene.

4.1.3 Informantenes handlingsviten i forhold til mobbing

Elevene ved informantskolen skal gjennom skolens arbeid med Zero ha fått kunnskaper i forhold til hvordan de ideelt sett skal handle hvis de får vite at noen blir utsatt for mobbing på skolen deres. I forhold til dette ble informantene, jf spørsmål 8 i intervjuguiden (Vedlegg 2), spurt om hvordan de mente de burde opptre i de tilfellene de bevitner en mobbesituasjon.

Følgende hovedtendenser ble funnet:

Samtlige av mine seks informanter gir uttrykk for at en skal gi beskjed til en voksen. Videre sier fem av informantene at en selv bør gripe inn i mobbesituasjoner.

Til tross for denne bevisstheten gir fire av informantene likevel uttrykk for at det kan oppleves vanskelig både å si i fra til de voksne og å gripe inn og støtte mobbeofferet. De uttrykker i denne forbindelse redsel for at plagerne kan begynne å mobbe dem. Dette kan illustreres ved dette sitatet:

Sitat 14:

”Jeg tror ikke jeg hadde turt å si i fra eller gripe inn selv om jeg vet jeg bør gjøre det. Du blir litt usikker på om du tør å si det fordi mobberne som mobber går som oftest bare over på noen andre. Er redd de da skal begynne å mobbe meg”

Samtlige av informantene mener at flertallet av de øvrige elevene på skolen heller ikke vil si i fra hvis de vet om mobbing på skolen på grunn av hevnaspektet. En av informantene belyser det på denne måten:

Sitat 15:

”De sier ikke i fra for da blir de mobba selv på en måte, og kalt tyster eller sladrebank på en måte. De vil bare se på. De tør ikke si i fra til noen voksen for da vil de mobbe han eller henne i stedet for”

Til tross for dette mener samtlige av informantene at noen av de øvrige elevene likevel vil kunne komme til å si i fra. I følge informantene er grunnen til dette blant annet at de som sier i fra mener det er galt at plagerne mobber. En av informantene sier det slik:

Sitat 16:

”Noen sier i fra da. Ja. Det kan hende de har litt vett i hue. De bryr seg ikke om hva andre sier for de syns det er ille. De syns det er galt at noen mobber andre”

Videre uttrykker en av informantene at de som velger å si fra enten er eldre og sterkere enn plagerne, eller at de selv har blitt utsatt for mobbing. Av denne grunn mener informanten at de lettere setter de seg inn i mobbeofferets opplevelse av situasjonen. Informanten sier foreksempel at:

Sitat 17:

”De som sier i fra er nok sterkere eller eldre enn dem som mobber eller de blir mobbet selv. Da setter de seg lettere inn i demmes situasjon, og gjør det de skulle ønske noen hadde gjort for dem. De vet hvordan det er å bli mobba”

Det at mobbeofrene vil kunne komme til å støtte andre mobbeofre kan vise seg å være tilfellet slik det kommer frem i ovennevnte uttalelse. Dette kommer frem i følgende sitat:

Sitat 18:

”Det er ikke mange som tør å si i fra, men jeg kunne aldri bare valgt å se på og gå unna det liksom. Jeg opplever det selv og vet hvor jævlig det er. Derfor sier jeg fra til voksne eller til de som mobber.”

Eleven i undersøkelsen som uttalte dette er forøvrig en av de to informantene i undersøkelsen som selv anser seg som et mobbeoffer.

Oppsummering og drøfting

Informantene i undersøkelsen viser god innsikt i forhold til det at de er seg bevisste hva de bør gjøre hvis de opplever at elever utsettes for mobbing ved skolen deres. De mener alle det er riktig å si i fra til en voksen om at det forekommer mobbing på skolen. I tillegg uttrykker fem av informantene at en selv bør gripe direkte inn i mobbesituasjoner. På denne måten mener de at de viser plagerne at de ikke liker mobbeatferden deres i tillegg til at de viser mobbeofferet at de bryr seg om dem. I Zero er et av målene å oppnå akkurat dette. Her ønsker en å bevisstgjøre elevene på at de aktivt skal ta avstand fra mobbing og medvirke til at voksne får vite om det (Midthassel mfl., 2006).

Videre i intervjusamtalene kommer det likevel frem at dette er lettere sagt enn gjort. Informantene gir tydelig uttrykk for en redsel for selv å bli plaget hvis de griper inn i mobbesituasjoner. Dette vitner om hvor mye makt plagerne kan få ovenfor de øvrige

elevene på skolen. Det kan følgelig også være en indikasjon på at informantene er bevisst på de følelsesmessige belastningene mobbingen medfører og at de selv ikke ønsker å oppleve det. Det skal trolig mye til for at elever tar ansvar for å hjelpe andre uten å tenke på hvilken ringvirkning det vil få for dem selv.

I Zero sees elevene på som en viktig ressurs i forhold til både det å avdekke, forebygge og få en slutt på mobbingen (Midthassel mfl, 2006). For at elevene skal tørre å stå opp i mot plagerne må de være trygge på at de vil få støtte fra de øvrige aktørene og lærerne. Slik jeg ser det gjenspeiler dette hvor viktig det er at en står samlet i arbeidet mot mobbing på skolen. Det er tvilsomt at en vil nå målet om å tilby elevene et mobbefritt og godt psykososialt arbeidsmiljø jf. Opplæringslovens § 9a-3 med mindre elevene ved skolen opplever at dette er tilfellet ved egen skoles virksomhet.

4.2 Elevenes opplevelse av skolens arbeid mot mobbing

I og med at informantskolen har benyttet seg av Zero programmet over en periode på snart fire år er det grunn til å anta at arbeidet mot mobbing er kommet godt i gang. I følge skolens handlingsplan mot mobbing setter de i verk flere arbeidstiltak i løpet av skoleåret i forhold til det å arbeide forebyggende og for å avdekke mobbing på skolen. I denne delen av undersøkelsen er det dette jeg ser nærmere på.

Først følger en presentasjon av informantenes kjennskap til skolens arbeid mot mobbing (4.2.1). Dette inkluderer blant annet hva informantene erindrer fra arbeidet mot mobbing da skolen startet opp med Zero programmet og følgelig hva de vet om arbeidet som utføres i forhold til dette i dag.

Deretter følger en presentasjon av informantenes opplevelse av skolens arbeid mot mobbing (4.2.2). Som tidligere nevnt inkluderer dette tiltak jf. skolens handlingsplan mot mobbing og andre supplerende arbeidstiltak jeg er blitt fortalt at skolen benytter seg av i sitt forebyggende arbeid mot mobbing.

Innunder hver av underkategoriene 4.2.1 og 4.2.2 følger først en presentasjon av undersøkelsens funn og hovedtendenser. Deretter følger en oppsummering og drøfting.

4.2.1 Hva vet elevene om skolens arbeid mot mobbing?

I denne delen av undersøkelsen ble informantene bedt om å fortelle hva de opplever at gjøres på skolen i dag i forhold til arbeidet mot mobbing.

Følgende hovedtendenser ble funnet:

Det viste seg å være vanskelig for informantene å svare spesifikt på hva de opplever at settes i verk av skolebaserte og klassebaserte tiltak for å motvirke mobbing på skolen. Kun to av undersøkelsens informanter svarer spesifikt på spørsmålet og sier blant annet at de har regler mot mobbing i klasserommet og at de har inspiserende lærere ute i skolegården. De øvrige informantene svarer at de ikke vet hva som gjøres i forhold til arbeidet mot mobbing ved skolen i dag.

Videre i undersøkelsen spurte jeg elevene hva de opplever at elevrådet gjør i forhold til det å forebygge mobbing på skolen. Det viste seg at elevrådsrepresentantene i undersøkelsen hadde gode kunnskaper i forhold til dette. Disse informantene kunne vise til eksempler på hva elevrådet gjør i forhold til det å forebygge mobbing på skolen. Dette viste seg derimot å være vanskelig for de øvrige tre informantene. De gav uttrykk for at de ikke viste noe om elevrådets arbeid mot mobbing på skolen.

Når det gjelder elevrepresentantene fortalte at de at elevrådet er med på å foreslå ulike tiltak som skal settes i verk i de enkelte klassene og ellers på skolen. Informantene mener de bidrar med noe positivt for miljøet på skolen, og gir videre uttrykk for at de opplever å bli hørt av de voksne.

Slik kommer dette frem i samtalen med en av elevrådsrepresentantene:

Sitat 19:

”Vi i elevrådet prater om mobbing for at det skal bli bedre. Vi bestemmer hva vi kan gjøre på skolen og så sender vi stafettpinne videre til lærerne. Og så er vi med på å ta opp resultatene fra den mobbeundersøkelsen vi har en gang i året. Det er fint å være med på elevrådet fordi lærerne hører på oss. Da føler jeg at vi blir tatt alvorlig på en måte og gjør noe bra for skolen og miljøet her.”

Videre i undersøkelsen viser det seg likevel at en av elevrådsrepresentantene mener at enkelte lærere ikke er flinke nok til å følge opp de enkelte forslagene fra elevrådet. Slik belyses dette perspektivet:

Sitat 20:

”Vi hadde en periode her nå foreksempel med hemmelig venn. Bare en klasse klarte det og det er skikkelig dårlig. Det var mest lærernes skyld at det ikke gikk fordi de satt de andre tingene foran og tok det ikke på alvor. Det ble skjøvet lengre og lengre bort så forsvant det på en måte. Det var dårlig gjort fordi det var lærerne som satt opp Zero og mobbefri skole og så bare glemmer de det”

Under intervjusamtalene kom flere av informantene inn på at de hadde positive forventninger til Zero da skolen startet opp med programmet. Blant annet uttrykker fem av informantene at de antok det ville bli mindre mobbing på skolen som følge av dette. Dette illustreres i følgende sitat:

Sitat 21:

”Jeg trodde at det aldri mer skulle være mobbing på skolen. Jeg var sikker på at mobberne nå måtte slutte å erte og slå andre og sånn. Det var jeg glad for. Husker jeg tenkte at det var fint for de som ble plaget. Men jeg vet det er litt mobbing her fremdeles da selv om det er mindre nå enn før”

Også de to informantene i undersøkelsen som anser seg som mobbeofre gav uttrykk for at de trodde det ville bli mindre mobbing på skolen da de startet opp med Zero. Slik uttrykker en av de dette:

Sitat 22:

”Jeg husker at jeg ble mobbet før vi startet med Zero. Det var helt forferdelig. Andre ble også mobbet. Jeg ble glad da vi startet med det, og tenkte at det ville bli slutt på mobbingen. Det endret seg da vi startet med Zero. Man hjalp hverandre mer og samarbeidet om ting. Elevene stilte opp for hverandre og det var mindre mobbing da. I dag er det blitt bedre enn det var, men jeg blir mobbet av noen fremdeles”

Den andre sier det på denne måten:

Sitat 23:

”Jeg husker jeg håpet det ville bli mindre mobbing på skolen da vi begynte med Zero. Før vi startet med Zero hadde jeg det ikke så bra, men etter hvert ble det mye bedre. Jeg ble sett på som en taper av mobberne husker jeg. Det er blitt bedre nå, men fremdeles sier de mye stygt om meg og sånn. Det har på en måte alltid vært sånn at jeg er en av taperne liksom. Men jeg tror det er mindre mobbing her enn før vi startet med Zero uansett”

Videre kom det frem av undersøkelsen at flere av informantene er skuffet over det at de opplever mindre fokus på arbeidet mot mobbing nå enn da skolen startet opp med Zero programmet. Følgende sitat kan illustrere dette perspektivet:

Sitat 24:

”Da vi jobbet med Zero måtte mobberne slutte med å mobbe andre. Det er dumt at det ikke er sånn nå. Hvis vi hadde jobbet like mye med Zero nå hadde de som mobber oppført seg annerledes i dag tror jeg”

En annen uttrykker seg på denne måten:

Sitat 25:

”Det var veldig mye arbeid med mobbing da vi starta med Zero opplegget. Da var det veldig mye, men nå er det liksom bare bitte litt av og til. Før hadde vi vennskapsuke og byttet klasse og sånn. Det var fint det. Jeg syns vi skulle ha om det mer nå og. Det hadde vært fint det synes jeg. Jeg savner det litt faktisk ”

Oppsummering og drøfting

Det viste seg å være problematisk for informantene i undersøkelsen å fortelle om hva de opplever at gjøres i forhold til arbeidet mot mobbing på skolen deres. En tanke som har slått meg ettertid er at skolen kan sette i verk flere forebyggende tiltak mot mobbing uten at elevene nødvendigvis trenger å vite om dette. Det som er viktig er at de voksne ved skolen kjenner til disse tiltakene, og samarbeider på en slik måte at de blir en del av skolens kontinuerlige virksomhet (Roland og Vaaland, 2003). Videre i undersøkelsen, under punkt 4.2.2, kommer det likevel frem at informantene sitter inne med mye kunnskaper i forhold til de spesifikke arbeidstiltakene skolen benytter seg av.

Når det gjelder elevrådet og deres rolle i arbeidet mot mobbing viser resultatene av undersøkelsen at de av informantene som selv er elevrådsrepresentanter har god kjennskap til dette, men at kunnskapen rundt elevrådets arbeid mot mobbing mest sannsynlig ikke når frem til de øvrige elevene på skolen. Elevrådsrepresentantene besitter et verv som klassens representant i elevrådet, og slik jeg ser det bør de øvrige elevene regelmessig informeres om det arbeidet som gjøres i elevrådet i forhold til mobbing. Den generelle konsistensen i Zero går ut på å vise sammenhengen mellom skolens virksomhet og det forebyggende arbeidet mot mobbing (Roland og Vaaland, 2003). Det at elevene bevisstgjøres på og opplever at en arbeider med mobbing i de ulike rådene, i klassen og generelt på skolen kan følgelig være med på å forsterke denne konsistensen.

I følge Zero programmet er det slik at skolen under og etter implementeringsperioden på ett år skal fortsette å arbeide aktivt i forhold til det å forebygge, avdekke og få slutt på mobbing (Roland og Vaaland, 2003). Resultatene av undersøkelsen viser at informantene er skuffet over at det på skolen fokuseres mindre på arbeidet mot mobbing og Zero nå enn tidligere. Dette funnet forsterkes ytterligere ved at informantene, i sitat 24 og 25, omtaler arbeidet med Zero i fortidsformen preteritum.

Videre i undersøkelsen opplyser informantene at de hadde store forventninger til at arbeidet mot mobbing skulle redusere forekomsten av det på skolen. Ut i fra

resultatene forekommer det fremdeles mobbing på skolen, men i mindre grad enn tidligere. Slik jeg ser det er det en utfordring for den enkelte skole å opprettholde et kontinuerlig og sterkt fokus på arbeid mot mobbing over lengre tid. Dette er derimot et av de viktigste prinsippene i Zero programmet for å få slutt på mobbingen (Roland og Vaaland, 2003). I følge resultatene av undersøkelsen har skolen kommet et godt stykke på vei i forhold til det å redusere forekomsten av fenomenet, men funnene indikerer at det til tross for dette gjenstår en del arbeid før skolen når målet om å tilby samtlige elever et godt psykososialt arbeidsmiljø fritt for mobbing (Kunnskapsdepartementet, 2006).

4.2.2 Hvordan opplever elevene at skolens arbeid mot mobbing fungerer i praksis?

I denne delen av undersøkelsen har jeg tatt for meg de ulike arbeidstiltakene skolen benytter seg av i sitt forebyggende arbeid mot mobbing. Dette inkluderer både de skolebaserte og de klassebaserte tiltakene. Under intervjusamtalene presenterte jeg først de ulike tiltakene for informantene og ba dem deretter fortelle om hvordan de opplever at dette arbeidet fungerer i praksis.

Følgende hovedtendenser ble funnet:

Når det gjelder *den årlige spørreundersøkelsen* informant skolen foretar blant elevene opplever samtlige av informantene at dette er tiltak de er godt fornøyd med. Informantene mener undersøkelsen er et godt redskap i forhold til det at lærerne får kunnskap om hvor stor forekomst av mobbing det er på skolen deres. Det kommer også frem av undersøkelsen at informantene er opptatt av at lærerne ved skolen får oversikt over hvordan elevene har det på skolen sett i lys av et psykososialt perspektiv. Slik uttrykker en av informantene sin opplevelse av tiltaket:

Sitat 26:

”Jeg synes det er veldig fint med den undersøkelsen jeg for da får lærerne vite hvor mye mobbing det er på skolen. Da kan de se om det er blitt mindre mobbing eller mer mobbing enn året før for eksempel. Det er viktig for elevene at lærerne får kontroll over hvordan barna har det på skolen vår”

Anonymiteten ved undersøkelsen er et annet perspektiv tre av informantene trekker frem som viktig. De opplever at anonymiteten ved undersøkelsen fører til at elever som deltar svarer ærlig og oppriktig på spørsmålene. Dette kommer blant annet frem i følgende sitat:

Sitat 27:

”Det er bra at undersøkelsen er anonym for da tror jeg alle svarer ærlig og riktig på spørsmålene. De som mobber kan svare ærlig uten at de trenger å være redd for at lærerne skal vite hvem de er, og de som blir mobbet trenger ikke si høyt at de blir mobbet fordi på undersøkelsen kan de være anonyme. Da er det lettere å svare riktig og være ærlig da på en måte ”

Et tredje perspektiv som kommer frem i intervjusamtalene er at undersøkelsen kan virke belastende for eventuelle mobbeofre ved skolen. Dette aspektet kom frem i intervjusamtalene med begge de to informantene i undersøkelsen som anser seg selv som mobbeofre. Til tross for dette støtter de likevel opp om tiltaket. Dette kommer blant annet til uttrykk i følgende sitat:

Sitat 28:

”Det er bra med undersøkelsen for da ser vi hvor mye mobbing det er på skolen vår, men undersøkelsen er grusom for de som blir mobbet. Jeg tror at de som mobber kanskje skjønner hva de gjør og slutter når vi har den. Det er viktig å ha den selv om det er forferdelig å svare på den”

I forhold til *vakt og tilsynsordningene* på skolen uttrykker samtlige av informantene misnøye i forhold til dette. Det som kommer frem i undersøkelsen er at informantene opplever at det er for få inspiserende lærere ute i friminuttene. Videre uttrykker fire av informantene at de inspiserende lærerne ofte står samlet på et sted fremfor å bevege seg rundt i skolegården når de har inspeksjon. Slik uttrykker en av informantene sin oppfatning av dette:

Sitat 29:

”Inspeksjonen er vel egentlig ikke så bra fordi inspeksjonslærerne de samler seg og snakker. Det burde også være flere lærere ute. Flere ganger har vi opplevd at noen krangler eller mobber og så står lærerne der og ikke bryr seg i det hele tatt fordi de ikke ser det. Det er uansvarlig ovenfor de som opplever det fordi lærerne burde sett det og grepet inn”

Videre kommer det frem at tre av informantene i undersøkelsen helst ikke tar kontakt med inspiserende lærere i friminuttene. Informantene uttrykker at de kun tar kontakt med egen kontaktlærer for å melde i fra om mobbing på skolen. Grunnen til dette er i følge informantene det at det er lettere å si i fra til en voksen person de kjenner godt og vet at de kan stole på. Slik uttrykker en av informantene dette:

Sitat 30:

”Jeg og mange andre jeg kjenner på skolen vil helst bare si i fra til kontaktlæreren sin da for vi stoler mest på dem og kjenner de best. Da vet vi at de tar det vi sier alvorlig og sånn så det er best å gjøre det”

Når det gjelder tilsynsvaktenes bruk av *gule Zero vester* er samtlige av informantene godt fornøyde med tiltaket. Det informantene legger spesielt vekt på er at lærerne på denne måten blir godt synlige for elevene, og at dette i seg selv virker betryggende. Dette kan illustreres ved dette sitatet:

Sitat 31:

”Det er bra de bruker gule vester for da er det lettere for oss å se hvor lærerne er hvis vi må ha tak i dem. Da blir du på en måte liksom litt mer trygg på skolen da”

Et annet perspektiv som også kommer frem i undersøkelsen er at Zero symbolet på vesten i seg selv kan ha en forebyggende effekt på mobbingen. Slik sies dette av en av elevene:

Sitat 32:

”Det er bra at Zero merket er på vestene. For da kan det hende at de som vil mobbe ombestemmer seg når de ser at det står Zero som betyr null mobbing og sånn”

I forhold til skolens *sikre område* kommer det frem av undersøkelsen at fire av de seks informantene kjenner til dette og kan redegjøre for hvor på skolen området er. To av disse fire informantene opplever området som sikkert. Her mener de at de alltid kan henvende seg til inspiserende lærere for å få hjelp i for eksempel mobbesituasjoner. De to andre informantene opplever derimot ikke området som like sikkert. I følge disse informantene kommer dette av lærernes tidligere nevnte klikkdannelse og mangel på tilstedeværelse. Slik uttrykkes dette av en av informantene:

Sitat 33:

”Det er ikke alltid sikkert der fordi det ikke alltid er lærere der... Hvis det er lærere der er det ikke et sikkert område uansett når lærerne står sammen og snakker i stedet for å følge med på elevene. Det er jo ikke alle elever som tør å gå bort til dem for å si i fra heller”

Når det gjelder skolens bruk av *elevvakter* gir samtlige informanter uttrykk for at dette er et tiltak de er svært fornøyde med. I følge informantene medfører elevvaktene en følelse av trygghet fordi de raskt er tilstedet og tar tak i eventuelle mobbesituasjoner. Dette gjør de enten ved å si i fra til mobberne selv eller ved å kontakte noen av lærerne. Slik uttrykker en av informantene dette:

Sitat 34:

”Det er bra med elevvakter. Det er tryggere på en måte for de kommer så raskt og sier i fra til lærerne eller til mobberne. Skulle ønske det var elevvakter i hvert friminutt”

Videre i undersøkelsen kommer det frem at skolen ikke lengre benytter seg av tiltaket. Dette er noe informantene ser ut til å være skuffet over. Fire av informantene uttrykker et ønske om at skolen igjen vil ta elevvaktene i bruk. Dette kommer blant annet frem i følgende sitat:

Sitat 35:

”Det er ikke elevvakter her mer nå, men jeg håper vi får det igjen. Det vet jeg flere ønsker seg også. Jeg tror elevvaktene funka fordi de spredte seg og så det som skjedde mer enn det lærerne gjør”

I forhold til skolens *stopp regel* kommer det frem av undersøkelsen at fire av informantene ikke benytter seg av denne fordi de opplever at den ikke lengre har den virkningen den er ment å skulle ha. I følge informantene fungerte regelen bedre da de var yngre og gikk i lavere klassetrinn. Slik kommer dette til uttrykk under intervjusamtalen med en av informantene:

Sitat 36:

”Det er ikke mange på skolen som tar stopp regelen alvorlig lengre. Da vi var mindre brukte vi den og da hjalp det husker jeg. Da jeg merket at det ikke hjalp lengre sluttet jeg å bruke den. Nå når vi er blitt eldre sier vi i stedet ”drit i” eller noe sånt”

De to andre informantene benytter seg av regelen av og til. Den ene opplever at regelen fungerer bra til tross for at enkelte ikke respekterer regelen. Den andre informanten mener regelen kun fungerer i egen klasse. Slik uttrykker informanten dette:

Sitat 37:

”Regelen tas på alvor i klassen min. Den virker bare i klassen. Hvis noen mobber meg der kan jeg bare si stopp så stopper de.”

Når det gjelder *fadderordningen* kommer det frem av undersøkelsen at samtlige av informantene opplever fadderordningen som et positivt tiltak. Det som blant annet trekkes frem som positivt er at fadderne, ved å fremstå som rollemodeller for fadderbarna sine, kan bistå i skolens arbeid mot eksempelvis mobbing. Slik uttrykker en av informantene dette:

Sitat 38:

”Vi som er eldre vi vet jo mye om mobbing så når de små begynner på skolen kan vi lære dem at de ikke skal mobbe andre for da blir de lei seg og sånn. Fadderne og fadderbarna kan for eksempel ha et mobbeprosjekt sammen. Fadderbarna ser jo veldig opp til fadderne sine. Det husker jeg i alle fall at jeg gjorde.”

Et annet perspektiv ved fadderordningen informantene trekker frem som positivt er at fadderne kan bistå fadderbarna sine hvis det er noe de lurer på, eller hjelpe dem med å ta kontakt med en lærer hvis de har det vanskelig. De av informantene som har vært faddere opplever at dette var en positiv opplevelse. Det en av informantene derimot savner er flere treff mellom fadderbarn og faddere også det skoleåret fadderbarna går i andre klasse. Slik uttrykker informanten dette:

Sitat 39:

”Det er bra for miljøet på skolen at vi har faddere. Første året hadde vi ofte treff med fadderbarna og det var veldig bra. Det som er ille nå er at vi ikke treffer fadderbarna våre like ofte som vi hadde planlagt vi skulle i år”

I forhold til tiltaket *Scenen er din* er samtlige av informantene godt fornøyd. De mener dette er med på å skape et godt miljø mellom elevene på 5.-7.trinn. Det kommer blant annet frem av undersøkelsen at informantene ser på det som positivt at de som står på scenen får anerkjennelse for dette. En av informantene uttrykker det slik:

Sitat 40:

”Det er morsomt. Det er bra fordi alle klapper og jubler når man er ferdig med innslag og sånn. Jeg tror det er bra for miljøet at de som underholder får bra kommentarer fra de andre elevene og sånn. Ja, det er kjempe bra synes jeg”

Videre uttrykker tre av informantene at de er blitt mer bevisste på det å være gode publikummere for hverandre. Dette kommer frem i følgende sitat:

Sitat 41:

”Det er veldig bra med Scenen er din for da lærer vi å bli et godt publikum. En gang måtte vi se på om igjen fordi noen lo. Det er moro med Scenen er din for da klapper vi for hverandre og de som opptre får skryt og sånn. Jeg liker det”

Et annet perspektiv som trekkes frem er innholdet i underholdningen. Tre av informantene uttrykker at de mener det er bra for miljøet at noen av elevene som underholder setter fokus på mobbing i sine underholdningsnumre. Slik uttrykker en av informantene dette perspektivet:

Sitat 42:

”Det er bra med Scenen er din for noen har skuespill om at man blir mobbet og viser at mobbeofferet har det ganske dårlig og sånt. De viser hvordan mobbing er og det kan få det til å stoppe”

En annen uttrykker det på denne måten:

Sitat 43:

”Det hjelper på miljøet tror jeg hvis noen har mobbesketsjer og sånn på Scenen er din slik at vi ikke slutter å tenke på at mobbing er dumt og slemt mot de som blir mobbet”

Mobbing skal som nevnt tas opp som et av temaene under de to årlige elevsamtalene kontaktlærerne foretar med elevene sine. I undersøkelsen kommer det frem at fem av informantene er godt fornøyde med dette tiltaket. Det informantene trekker frem som positivt er at kontaktlæreren på denne måten finner ut om det eventuelt er mobbing i klassen og hvem som er involvert i det. Slik uttrykker en av informantene dette perspektivet:

Sitat 44:

”Ja vi snakker med kontaktlæreren om mobbing da og det synes jeg er bra for da får læreren vite hvem som blir mobbet av hvem i klassen og sånn”

Videre uttrykker en av informantene at det er en lettelse å snakke med kontaktlærerne om mobbing på denne måten fordi det reduserer følelsen og opplevelsen av å ”sladre” på medelever i forhold til mobbing.

Dette uttrykkes på denne måten:

Sitat 45:

”Når vi snakker med kontaktlæreren vår på denne måten sladrer vi liksom ikke hvis vi forteller om at andre i klassen blir mobbet eller mobber andre. Læreren vår har taushetsplikt og fordi alle snakker med læreren får ikke noen vite hvem som har sagt hva heller”

Den siste av informantene derimot presiserer at mobbing ikke tas opp som tema under elevsamtalene i klassen vedkommende går i. Informanten gir uttrykk for et ønske om at temaet mobbing bør inkluderes. Dette kommer frem i følgende sitat:

Sitat 46:

”Nei det gjør vi ikke i min klasse. Kontaktlærer snakker med oss, men jeg har ikke opplevd at kontaktlærer snakker om mobbing der. Synes det er dumt jeg fordi mobbing er alvorlig og læreren bør ta det opp uansett. Ja, det burde være med det. Da tror jeg det blir det lettere å si i fra hvis en blir mobbet også”

Som en ser av sitatet er mobbing et tema informantene har et ønske om at skal være med i elevsamtalene mellom elever og kontaktlærer.

I forhold til *prosjektarbeid* mener fem av informantene at dette er et godt tiltak. De informantene legger vekt på i sine uttalelser er at det å samarbeide under prosjektarbeid kan være positivt for forholdet mellom elever som eksempelvis ikke kjenner hverandre så godt eller er uvenner. Her trekker fire av informantene frem at de mener det er fint at lærerne setter sammen gruppene. Slik uttrykkes dette av en av informantene:

Sitat 47:

”Det er bra med prosjektarbeid at læreren bestemmer hvem som skal jobbe sammen. Det er bra for mobbingen for da setter læreren kanskje sammen de som ikke er så gode venner til å jobbe sammen så blir de venner”

Dette samsvarer med en erfaring en av de andre informantene har gjort seg og refererer til under intervju samtale. Slik uttrykker informanten dette:

Sitat 48:

”Vi fikk bedre forhold til de andre jentene i parallellklassen vår etter et prosjekt vi hadde sammen. Før det hadde vi ikke så bra forhold til dem og vi likte ikke hverandre så godt. Etter det prosjektet henger vi mye sammen og er blitt venner med dem faktisk”

Når det gjelder det *arbeidet* som *gjøres innad i klassene*, i forhold til arbeidet mot mobbing, uttrykker fem av informantene at de er godt fornøyde med dette. Den siste informanten opplever derimot at det ikke i stor nok grad fokuseres på mobbing i vedkommendes klasse. Informanten sier det på denne måten.

Sitat 49:

”Vi snakker ikke om mobbing i klassen min. Det liker jeg ikke. Jeg synes i hvert fall at vi burde ta det opp en gang i året. Vi skulle snakke mer sammen om hva som er trist, morsomt og bra. Det tror jeg ville gjort at det ble bedre miljø i klassen”

Dette samsvarer med det informanten uttrykker i sitat 46.

Det de øvrige informantene trekker frem som spesielt positivt er det at læreren for dem fremtrer på en tydelig og god måte. Det informantene gir uttrykk for er at læreren deres blant annet ikke aksepterer at elevene er ubehagelige mot hverandre. Dette kan belyses ved følgende sitat:

Sitat 50

”Det skjer ikke mobbing i klassen vår. Vi har aldri begynt med det. Læreren vår passer godt på, og vi vet at læreren ikke vil godta at vi er slemme mot hverandre og plager hverandre og sånn. Derfor kan det ikke skje heller. Vi har et godt miljø i klassen”

Det informantene i tillegg setter pris på er det at elevene i fellesskap med læreren har utarbeidet regler som er gjeldende i klassen. Disse er nedskrevet, hengt opp på veggen og signert av elevene. Videre trekkes aktiviteter som *hemmelig venn* og *elevstyrt gym* frem som positive tiltak.

Oppsummering og drøfting

I denne oppsummeringen og drøftingen vil jeg først ta for meg de skolebaserte tiltakene for deretter de klassebaserte.

Hvert år fortar skolen som nevnt en *årlig spørreundersøkelse* blant elevene sine for å kartlegge omfanget av mobbing på skolen. I følge Roland og Vaaland (2003) vil undersøkelsen kunne gi et godt bilde av situasjonen rundt mobbing på skolen. Informantene i undersøkelsen er svært godt fornøyde med dette skolebaserte arbeidstiltaket. De oppgir at det er viktig for dem at de voksne på skolen får oversikt over hvor stor forekomst det er av mobbing på skolen. I følge informantene fungerer tiltaket slik det er ment å gjøre, men kan virke belastende for eventuelle mobbeofre på skolen. Med tanke på dette er det viktig at skolen bruker resultatene av undersøkelsen i sitt videre arbeid mot mobbing. På sikt vil dette kunne komme mobbeofrene til gode og således oppveie for de eventuelle belastningene elevene opplever ved å delta på den årlige undersøkelsen.

Når det gjelder *vakt og tilsynsordningene* viser undersøkelsen at samtlige av informantene er svært misfornøyde med inspeksjonsrutinene på skolen med unntak av det faktum at de inspiserende lærerne bruker *gule Zero vester*. I følge resultatene samsvarer informantenes oppfating av tiltaket med hensikten som går på de at de voksne blir godt synlige for elevene i tillegg til at vestene signaliserer en symbolsk myndighet (Roland og Vaaland, 2003).

En av grunnene til informantene uttrykker misnøye i forhold til inspeksjonsrutinene er at flere av de opplever at lærerne samler seg i grupper og ikke følger med på hva som

forgår blant elevene i friminuttene. I følge skolens handlingsplan mot mobbing og Zero programmet skal de inspiserende lærerne konsentrere seg om elevene når de har inspeksjon. Dette innebærer at de som har inspeksjon skal spre seg i skolegården slik at oversikten blir best mulig (Roland og Vaaland, 2003). Samtlige av informantene mener i tillegg at det er for få inspiserende lærere ute. Slik jeg ser det kan det være slik at skolen har mange nok lærere ute, men at elevene ikke opplever det på denne måten på grunn av lærernes angivelige manglende tilstedeværelse på de ulike områdene av skolegården. Et annet perspektiv som kommer frem i undersøkelsen er at kun fire av de seks informantene er kjent med skolens *sikre område*. I følge skolens handlingsplan skal det alltid være en voksen tilstede på dette området, og samtlige av elevene skal være kjent med hvor på skolen dette området er. Resultatene fra undersøkelsen kan indikere at ikke alle lærerne ved skolen følger de gjeldende retningslinjene når det gjelder inspeksjonen i friminuttene. Med tanke på å kvalitetssikre dette spesifikke arbeidstiltaket vil det kunne være hensiktsmessig for skolens videre arbeid mot mobbing å se nærmere på dette. I tillegg kan det være aktuelt å vurdere hvorvidt det er behov for å gi elevene ytterligere informasjon vedrørende skolens *sikre område*.

Skolen benytter seg som nevnt også av *elevvakter* og *fadderordning*. Hensikten bak disse skolebaserte tiltakene er å synliggjøre elevenes medvirkning i forhold til arbeidet mot mobbing på skolen (Roland og Vaaland, 2003). Når det gjelder elevvaktene har disse primært en miljøbyggende oppgave. I alvorlige mobbesituasjoner skal de varsle lærerne, men i mindre alvorlige situasjoner kan de selv gripe inn (ibid). I undersøkelsen kom det frem at skolen ikke lengre benytter seg av dette tiltaket, men at informantene har et sterkt ønske om å få dette tilbake. Grunnen til dette er at informantene opplevde det som positivt at elevvaktene var raskt på stedet og grep inn ved eksempelvis mobbesituasjoner. I så måte står dette funnet i kontrast til hva elevene opplever i forhold til de inspiserende lærerne på skolen.

Når det gjelder skolens *fadderordning* skal fadderne primært passe på at fadderbarna har det bra i friminuttene på skolen. I undersøkelsen kommer det frem at fadderordningen er et tiltak informantene opplever som hensiktsmessig. Resultatene av

undersøkelsen viser også det at informantene mener fadderordningen virker positivt inn på miljøet på skolen.

Andre skolebaserte tiltak skolen bruker i forhold til sitt forebyggende arbeid mot mobbing er *Scenen er din* og *Stopp regelen*. Av undersøkelsen kom det som nevnt frem at informantene er meget godt fornøyde med tiltaket, *Scenen er din*. Det at skolen skaper slike arenaer for fellesskapsopplevelser mellom elevene kan være nyttig i forhold til det å styrke samholdet mellom elevene på skolen (Høiby, 2002). Resultatene av undersøkelsen vitner om at dette er tilfellet. I følge resultatene kom det frem at informantene opplever tiltaket som positivt i forhold til det å skape et godt miljø mellom elevene på 5.-7.trinn. Når det gjelder skolens *Stopp regel* viser det seg at kun en av informantene benytter seg av regelen både i forhold til elever i samme klasse og i andre klasser. I undersøkelsen kommer det frem at grunnen til at regelen ikke lengre er like aktuell å ta i bruk er en opplevelse av at virkningen ikke lengre er tilstedet. Av undersøkelsen kommer det frem at de fleste av informantene mener at regelen var effektiv og virket etter hensikten da elevene var yngre, men at den ikke virker nå da de er blitt eldre. Dette kan være en indikasjon på at elevene på mellomtrinnet har vokst fra dette spesifikke tiltaket. Det å si ”Stopp” virker sannsynligvis ikke like attraktivt på elever fra 5.- 7. klasse som på elever fra 1.-4. klasse.

Når det gjelder arbeidet mot mobbing innad i klasserommet er det slik at *mobbing* skal tas opp som tema i de *to årlige elevsamtalene* mellom kontaktlærer og den enkelte elev. Av undersøkelsen kom det frem at fem av informantene fant dette arbeidet hensiktsmessig. Når det gjeldet den sjette av informantene gjøres ikke dette i vedkommendes klasse. I så tilfellet er dette er brudd i forhold til det som står nedfelt i skolens handlingsplan mot mobbing. Informanten er særdeles opptatt av at dette bør være med og inkluderes i klassens forebyggende arbeid mot mobbing. Hvis enkelte av lærerne ved skolen unnlater å ta opp dette temaet i elevsamtalene kan dette i praksis bety at det eksempelvis kan forekomme mobbing blant elevene i de aktuelle klassene uten at dette blir avdekket.

I følge skolens handlingsplan er det slik at skolen og lærerne i samarbeid skal legge til rette for at det skapes et godt samhold mellom elevene i klassen i tillegg til å stimulere elevene på en slik måte at en motvirker individualisme. Et arbeidstiltak skolen benytter seg av i forhold til aspektet er at elevene arbeider med blant annet *prosjektarbeid*. I følge fem av informantene kan dette virke i forhold til ovennevnte hensikt. Det gis i undersøkelsen blant annet eksempler på at enkelte klasser og elever har fått et bedre forhold seg i mellom etter at de samarbeidet under diverse prosjektarbeid. I følge resultatene av undersøkelsen opplever informantene at arbeidstiltaket virker slik det er ment å gjøre.

Når det gjelder arbeidet mot mobbing i de enkelte klassene er det svært viktig med en *autoritativ klasseledelse*. Grunnen til dette er at en mener at en klasseleder med tillitt og myndighet lettere vil kunne oppdage, forebygge og stoppe mobbing i tillegg til at det skaper en trygghetsfølelse for elevene i klasserommet (Roland og Vaaland, 2003). Det kommer frem av undersøkelsen at fem av informantene er godt fornøyde med det at kontaktlæreren deres å anse som en autoritativ klasseleder som ikke aksepterer at elevene er ubehagelige mot hverandre. Informantene er kjent med de gjeldende normene for atferd og konkluderer med at det ikke kan forekomme mobbing i klassen fordi kontaktlæreren har satt en standard.

5. Konklusjoner og videre implikasjoner

I denne delen av undersøkelsen vil jeg sette resultatene av funnene i undersøkelsen opp i mot hovedproblemstillingen som dannet utgangspunktet for selve oppgaven. Som nevnt tidligere er problemstillingen:

Hvordan opplever elever sin skoles arbeid mot mobbing, og i hvilken grad har de selv vunnet innsikt i problematikken?

Først tar jeg utgangspunkt i spørsmålet om i hvilken grad elevene har vunnet innsikt i problematikken rundt mobbing og besvarer den. Deretter tar jeg for meg spørsmålet om hvordan elevene i undersøkelsen opplever at skolens arbeid mot mobbing fungerer i praksis.

Når det gjelder *i hvilken grad elevene har vunnet innsikt i mobbeproblematikken* viser det seg at fem av informantene har en forholdsvis god innsikt både i forhold til mobbegrepet og mobbingens ulike former. Samtlige av informantene i undersøkelsen er godt kjent med Zero programmets sentrale begreper: mobbeoffer, plager og tilskuer. Informantene viser i tillegg god innsikt i forhold til det at de vet hvordan de ideelt sett bør handle hvis de opplever at noen utsettes for mobbing. Konklusjonen på dette spørsmålet blir derved at informantene har utviklet en god forståelse og innsikt i forhold til mobbeproblematikken.

I forhold til spørsmålet om *hvordan elevene opplever sin skoles arbeid mot mobbing* viser resultatene av undersøkelsen at elevene stort sett er fornøyde både med de skolebaserte og de klassebaserte arbeidstiltakene som benyttes for å forebygge og avdekke forekomsten av mobbing på skolen. Samtlige av informanter opplever til tross for dette å være misfornøyde i forhold til skolens inspeksjoner i friminuttene, og en av informantene opplever at kontaktlæreren ikke godt nok følger opp om skolens arbeidstiltak i klasserommet. Konklusjonen på dette spørsmålet blir likevel at informantene i undersøkelsen stort sett opplever arbeidet mot mobbing på skolen som hensiktsmessig.

Samlet sett kan undersøkelsen gi en indikasjon på at skolen har kommet et godt stykke på vei i forhold til det å forebygge og avdekke forekomsten av mobbing. Til tross for dette viser resultatene at skolen har enkelte pedagogiske utfordringer å arbeide videre med mot målet om å tilby elevene et godt psykososialt arbeidsmiljø, deriblant fritt for mobbing.

Litteraturliste

Befring, Edvard (2002): Forskningsmetode, etikk og statistikk. Gjøvik: Det norske samlaget

Dalen, Monica (2004): Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming. Oslo: Universitetsforlaget

Dagbladet (2007) URL: <http://www.dagbladet.no/dinside/2007/05/14/500667.html>

Lesedato 15. mai 2007

Fosse, Gunilla Klensmeden (2006). URL:
http://www.ntnu.no/doktorgrader/dr.med/11.06/klensmeden_fosse.htm (Lesedato 22.mai.2007)

Johnsen, Gisle (2006): ”Intervjuet – en forskningssamtale i møte mellom mennesker” I: Masteroppgaven i pedagogikk og spesialpedagogikk. Design og metoder. Kåre Fuglseth og Kjell Skogen (red) Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Kunnskapsdepartementet(2006):Veileder til Opplæringsloven kapittel 9a – elevenes skolemiljø: URL:
http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/lover_regler/reglement/2006/Veileder-til-opplaringsloven-kapitel-9a-elevenes-skolemiljo/8.html?id=437844 (Lesedato 22.mai.2007)

Kvale, Steinar (2001): Det kvalitative forskningsintervju. Sverige: Gyldendal Norsk Forlag

Lagerman, A. og Stenberg, P. (1996): ”Sammen kan vi stoppe mobbing”, Oslo: Praxis forlag

Lovdata(2007a): Opplæringsloven: URL:

<http://www.lovdato.no/all/tl-19980717-061-013.html#11-1a> (Lesedato 12. mai 2007)

Lovdata (2007b): Forvaltningsloven: URL:

<http://www.lovdato.no/all/tl-19670210-000-001.html> (Lesedato 15.juni 2007)

MANIFEST MOT MOBBING - et forpliktende samarbeid for et godt lærings- og oppvekstmiljø. T I L T A K S P L A N 2 0 0 5 – 2 0 0 7, brosjyre (2005). Utdannings og forskningsdepartementet, Barne og familiedepartementet, Helse og omsorgsdepartementet, Utdanningsdirektoratet, Utdanningsforbundet, KS, Foreldreutvalget for grunnskolen (red).

Mossige, Jan. og Waage, Trond. (2002): ”Hva i all verden er mobbing?”, Skolepsykologi nr 5

NESH. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (2006): Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Oslo

Olweus, Dan (2007): Mobbing i skolen. 12.utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk

Opplæringsloven. Lov om grunnskolen og den videregående opplæringen, brosjyre (2004): Elevenes skolemiljø. Kapittel 9a i Opplæringsloven. Oslo: Utdanningsdirektoratet

Skogen, Kjell (2006): “Forskning: hensikt, innhold og form” I: Masteroppgaven i pedagogikk og spesialpedagogikk. Design og metoder. Kåre Fuglseth og Kjell Skogen (red) Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Repstad, Pål (2004): Mellom nærhet og distanse. 4.opplag. Oslo: Universitetsforlaget

Roland, Erling (2003): Mobbing Håndbok til foreldre. 3.utgave. Stavanger: Rebell forlag AS

Roland, Erling og Grethe Sørensen Vaaland (2003): Zero, SAFs program mot mobbing Lærerveiledning. 3.utgave. Høgskolen i Stavanger: Senter for atferdsforskning

Senter for atferdsforskning i Stavanger (2007): URL:

<http://saf.uis.no/nyheter/article2812-667.html> (lesedato 22.mai.2007)

Sandsleth, Gudmund(2007): MOBBING Forstå, bekjempe og forebygge, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Utdanningsdirektoratet(2006): Forebyggende innsatser i skolen. Nordahl, Thomas, Øystein Gravrok, Hege Knudsmoen, Torill M.B. Larsen og Karin Rørnes (red.). Oslo

Wormnæs, Odd (1993): Vitenskapsfilosofi. 2. utgave. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS

Vedlegg 1

Forespørsel til elevene om å delta på intervju

Oslo, 25.01.07

Jeg er mastergradstudent ved Universitetet i Oslo. For noen år siden arbeidet jeg som lærer på mellomtrinnet på en skole i Oslo. Hvis man vil kan man ta litt mer utdanning, etter at man er ferdig utdannet som lærer, og det er det jeg gjør nå. Nå holder jeg på med den siste og avsluttende oppgaven for dette studiet. Temaet for denne oppgaven er å finne ut hva elever på din skole vet og tenker om mobbing og om det arbeidet som gjøres i forhold til dette på skolen. For å finne ut av dette ønsker jeg å intervju 8 elever, fra 5. – 7. trinn, på skolen deres. Av disse 8 ønsker jeg å intervju 4 som sitter i elevrådet og 4 andre elever på elevrådsrepresentantenes klasser eller trinn. De elevene som velges ut må ha vært elever helt siden skolen startet opp med ZERO programmet i skoleåret 2003/2004.

Jeg er blitt invitert av rektoren deres til å utføre denne undersøkelsen, og har blant annet vært på besøk i skolemiljøutvalget på skolen. Der snakket jeg med noen lærere, foreldre, elever, rektor og en politiker fra kommunen. På møtet snakket jeg først litt om hva jeg tenkte rundt oppgaven jeg skal arbeide med, og deretter fikk jeg noen gode innspill og ideer fra de som var med på møtet. Jeg har laget noen spørsmål på forhånd og tenker at vi skal snakke sammen om disse på intervjuet. Spørsmålene vil dreie seg om mobbing og skolens arbeid i forhold til det.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil antakeligvis ta omtrent en time, og vi vil sammen med kontaktlærer og/eller rektor bli enige om tid og sted. Når det gjelder tiden kan det ta lengre tid eller det kan ta kortere tid. Det kommer helt an på hvor mye dere selv ønsker å fortelle meg. Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg underveis. Alt du forteller meg under intervjuet vil bli anonymisert. Det vil med andre ord ikke være mulig for andre å få vite hva du har svart på de enkelte spørsmålene.

Dersom du har lyst å være med på intervjuet er det fint om du og en av dine foreldre/foresatte skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen. Hvis det er noe dere lurer på kan dere ringe meg på telefon nr: 22656230 /93492804, eller dere kan sende en e-post til beatekli@online.no. Jeg håper vi sees ☺

Med vennlig hilsen,

Beate Klingenberg

Informasjon om undersøkelse til foreldre/foresatte

Mitt navn er Beate Klingenberg. Jeg er utdannet allmennlærer, men for tiden studerer jeg spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. I forbindelse med min avsluttende mastergrad har jeg inngått et samarbeid med skolen til barnet deres. Dette samarbeidet går ut på at jeg skal utføre en undersøkelse i forhold skolens arbeid mot mobbing. Hensikten bak dette samarbeidet er at skolens ledelse ønsker en tilbakemelding fra elevene for å kunne arbeide videre mot målet om å etterstrebe og tilby elevene et godt psykososialt arbeidsmiljø.

Årlig foretas det en spørreundersøkelse vedrørende forekomsten av mobbing på skolen. Her skal elevene svare på spørsmål etter gitte svaralternativer. Den undersøkelsen jeg skal gjennomføre er en intervjuundersøkelse med utvalgte elever. På forhånd har jeg utarbeidet en intervjuguide med ulike spørsmål. Det er spørsmål som i hovedsak omhandler elevenes kunnskap om mobbing som fenomen, og spørsmål rundt elevenes opplevelser av det arbeidet skolen utfører i forhold til sitt forebyggende arbeidet mot mobbing.

Denne undersøkelsen er ikke meldepliktig til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste da opplysningene jeg samler inn under intervjuene, ikke inneholder personopplysninger som kan linkes tilbake til elevene som enkeltpersoner. Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt og anonymisert.

Barnet ditt er en av de elevene ved skolen som ønsker å delta på undersøkelsen, og i denne forbindelse trenger vi samtykke fra foreldre/foresatte. Dersom dere samtykker på at barnet deres får delta ber jeg om at dere signerer vedlagte samtykkeerklæring.

Hvis det er noe dere lurer på kan dere ringe meg på telefon nr: 22656230 /93492804, eller dere kan sende en e-post til beatekli@online.no.

Med vennlig hilsen,

Beate Klingenberg

Samtykkeerklæring fra elevene:

Jeg har mottatt informasjon om studien, om mobbing og skolens arbeid mot dette, og ønsker å stille på intervju.

Dato Signatur

Foreldre/Foresattes samtykke:

Jeg har mottatt informasjon om studien, vedrørende mobbing og skolens arbeid mot mobbing, og gir barnet mitt tillatelse til å delta i undersøkelsen.

Dato Signatur

*** Samtykkeerklæringen returneres til rektor**

Vedlegg 2

Spørsmål til intervjuguiden

Introduksjon

- Ønske informanten velkommet og takke for at vedkommende ønsket å stille opp på intervju
 - Forsikre om at det ikke er noen "riktige" eller "gale" svar på de spørsmålene jeg stiller.
- 1) Først lurer jeg på om det er noe du har tenk på at du har lyst til å fortelle meg på dette intervjuet?

Mobbegrepet

- 2) Hva betyr begrepet mobbing for deg?
- 3) Mobbing kan skje på ulike måter. Kan du si litt om hvilke former for mobbing du vet om?
- 4) Tegner et raskt bilde av en mobbesituasjon (flere plagere mobber et offer, og det står tilskuere og ser på), forklarer dette for informantene underveis. (Samtaler med eleven om hans/hennes tolkning av hendelsen på bildet samt de ulike aktørenes roller i situasjonen).

Veiledende spørsmål ved behov:

- Hvorfor tror du noen blir offer for mobbing?
- Hvorfor tror du plagerne mobber?
- Hvorfor tror du tilskuerne står og ser på at mobbing skjer?

5) Gir eleven en tekst med følgende 4 episodebeskrivelser. Informantene bes fortelle om hvorvidt de mener dette er mobbing eller ikke, og utdype hvorfor de konkluderer med dette.

Episodebeskrivelse 1. Vedrørende fysisk plaging (Roland og Vaaland, 2003):

Jonas i 3. klasse våkner med smerter i magen. Han gruer seg til å gå på skolen i dag. Han vet hva som venter ham på vei til skolen. Lars og Kristian i 5.klasse venter på ham i skogholtet. Der hopper de frem og skremmer ham, og som vanlig blir Jonas veldig redd. Han vet han vil bli dyttet slik at han faller og så vil de sparke og slå på ham når han ligger på bakken. Det gjør de hver eneste dag, og de passer alltid på at ingen voksne skal se hva de holder på med.

Episodebeskrivelse 2. Vedrørende utestenging (Roland og Vaaland, 2003):

Jentene i 5. klasse hopper tau. De står i to lange rekker, hopper inn fra hver sin side, forbi hverandre og ut. Bakerst i den ene rekken står Nina. Jentene som står foran henne trykker seg godt sammen fordi de ikke vil komme borti Nina eller klærne hennes. Så er det Nina sin tur til å hoppe. Fra andre siden skal Tone hoppe, men Tone blir stående. De andre ler og ser på hverandre. Når Nina har hoppet fortsetter de andre, Slik er det alltid. Ingen vil hoppe når hun hopper, ingen vil henge klærne sine ved siden av henne og kommer tingene hennes for nær de andres ting flytter de det lengre unna. De andre jentene pleier ikke si

stygge ting til henne, men de trekker seg sammen og hvisker når hun nærmer seg.

Episodebeskrivelse 3. Vedrørende ondsinnet plaging/erting (Roland og Vaaland, 2003):

Petter er snart ferdig med kista han har arbeidet med på sløyden. Han går for å finne frem det utstyret han trenger for å lakkere den en siste gang. Når han kommer tilbake finner han ikke kisten på plassen sin. Nok en gang går ham mot søplebøtta, og der ligger den. Det er ikke første gang det han lager på skolen havner der. Etter timen kommer Finn og Henry med kommentarer om hårfrisuren og klærne til Petter. Det vekker fornøyelse hos de andre og de begynner å le. Petter forsøker å le med, men det var dumt, for da ler de bare enda mer. I tillegg så slenger Finn ut en kommentar om at det Petter lager bare er søppel, og at det bør få lov til å ligge i søppelkassa. Så ler de igjen.

Episodebeskrivelse 4. Vedrørende uvennskap/krangling:

Karoline og Maria går begge i 5. klasse. De har vært bestevenninner helt siden 1. klasse. Forrige uke ble Karoline med Ida, en annen jente i klassen, hjem fra skolen. Maria mislikte dette og bestemte seg for å snakke med Karoline neste skoledag. Karoline ble opprørt og sint på Maria og sa at selv om hun var bestevennen til Maria måtte hun få lov til å være venninne med andre. Det gikk noen dager hvor jentene ikke ville snakke med hverandre, men etter hvert begynte de å leke sammen igjen.

Elevenes handlingsviten og refleksjoner i forhold mobbing

- 6) Hvis du ser at en elev blir mobbet av andre for eksempel på skoleveien eller ute i skolegården. Hva mener du er det riktige å gjøre da?

- 7) Er det slik tror du at elevene på skolen deres sier i fra om at de vet om mobbing på skolen?

Veiledende spørsmål ved behov:

- Hvis **ja**:

Hvem er det de sier i fra til tror du?

Hvorfor sier de i fra til denne/disse personen(e) tror du?

Hva er det som gjør at de velger å si i fra tror du?

- Hvis **nei**:

Hvorfor tror du de ikke sier i fra?

Hva mener du skolen kan gjøre for å få flere tilskuere til å melde i fra?

Elevenes kjennskap til og refleksjoner rundt skolens arbeid mot mobbing

- 8) Hva opplever du at gjøres på skolen din for skape et mobbefritt (og godt sosialt) miljø?

Veiledende spørsmål ved behov:

- Kunne skolen ha gjort noe mer eller for eksempel noe annet for å skape et mobbefritt (og godt sosialt) miljø?

Hvis **ja**: Kan du si litt mer om hva du tenker rundt dette?

Hvis **nei**: Kan du si litt mer om hva du tenker rundt dette?

9) Hva opplever du at elevrådet gjør for å skape et mobbefritt (og godt sosialt) miljø på skolen?

Veiledende spørsmål ved behov:

- Kunne elevrådet ha gjort mer eller annet i forhold til det å skape et mobbefritt (og godt sosialt) miljø på skolen?

Hvis **ja**: Kan du si litt mer om hva du tenker rundt dette?

Hvis **nei**: Kan du si litt mer om hva du tenker rundt dette?

10) Hva opplever du at gjøres innad i klassen din for å skape et mobbefritt (og godt sosialt) miljø?

Veiledende spørsmål ved behov

- Kunne det vært gjort noe mer eller annet innad i klassen din i forhold til det å skape et mobbefritt (og godt sosialt) miljø?

Hvis **ja**: Kan du si litt mer om hva du tenker rundt dette?

Hvis **nei**: Kan du si litt mer om hva du tenker rundt dette?

11) Hva opplever du at foreldre/foresatte gjør for å skape et mobbefritt (og godt sosialt) miljø blant elevene på skolen?

Veiledende spørsmål ved behov:

- Kunne foreldrene/foresatte gjort noe mer eller noe annet i forhold til det å skape et mobbefritt og godt sosialt miljø for elevene på skolen?

Hvis **ja**: Kan du si litt mer om hva du tenker rundt dette?

Hvis **nei**: Kan du si litt mer om hva du tenker rundt dette?

12) Hvordan opplever du den årlige undersøkelsen skolen foretar i forhold til mobbing?

13) Hvordan opplever du vakt og tilsynsordningene på skolen?

Hva tenker du rundt eksempelvis:

- Lærere i gule Zero vester
- Elevvakter i oransje vester
- Det sikre området

14) Hvordan opplever du forholdet/relasjonen mellom lærere og elever på skolen din?

15) Hvordan opplever du forholdet/relasjonen mellom elevene på skolen din?

Kan du si litt mer om eksempelvis:

- prosjekt temaarbeid (fremmer dette et mobbefritt og godt miljø?)
- fadderordningen (fremmer dette et mobbefritt og godt miljø?)
- scenen er din: (fremmer dette et mobbefritt og godt miljø?)

- stopp regelen: (fremmer dette et mobbefritt og godt miljø?)

16) Opplever du (eller har du opplevd) at foreldregrupper på deres trinn arrangerer treff for foreldre og elever (uten skolens deltakelse)?

- Hvis **ja**:

Hvordan opplever du (eventuelt opplevde) du disse treffene?

Fremmer dette et mobbefritt og godt sosialt miljø slik du opplever det?

17) Kan du si litt om skolens første tre første miljø dager og hvordan du opplever disse?

Avsluttende spørsmål og kommentarer

18) Er det noe mer du har lyst til å fortelle meg før vi avslutter intervjuet?

- Takke for at informanten stilte til intervju
- Forespørsel om å få ringe eller treffe informanten igjen ved behov for ytterligere informasjon